

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

INDRĖ VELIČKAITĖ

Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Teisės ir valdymo programa
gr. TVmd 6 - 01

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ ĮTAKA LIETUVOS
KONSTITUCINEI JUSTICIJAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Doc. dr. Vytautas Sinkevičius

Vilnius 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJA.....	7
1.1. Konstitucinio Teismo statusas.....	7
1.2. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos.....	9
1.3. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės pasekmės.....	11
1.4. Konstitucinio Teismo nutarimai kaip teisės aiškinimo aktai.....	13
2. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISDIKCIJA.....	19
2.1. Europos žmogaus teisių teismo statusas.....	19
2.2. Europos žmogaus teisių teismo jurisdikcijos ribos.....	21
2.3. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų teisinės pasekmės.....	24
2.4. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai kaip teisės aiškinimo šaltiniai.....	28
3. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ ĮTAKA KONSTITUCIJOS AIŠKINIMUI.....	31
3.1. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinės teisės į laisvę aiškinimui.....	31
3.1.1. Teisės į laisvę samprata.....	32
3.1.2. Teisės į laisvę ribojimo pagrindai.....	34
3.1.3. Prevencinio poveikio priemonių taikymas teisės į laisvę ribojimo kontekste.....	35
3.2. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinės teisės kreiptis į teismą aiškinimui.....	39
3.2.1. Teisės kreiptis į teismą samprata.....	40
3.2.2. Teisės kreiptis į teismą ribojimo pagrindai.....	42
3.2.3. Nepriklausomo ir nešališko teismo samprata.....	45
3.3. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinės teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę aiškinimui.....	48
3.3.1. Privataus gyvenimo samprata.....	48
3.3.2. Susirašinėjimo neliečiamybė.....	52
3.3.3. Teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę ribojimo pagrindai.....	53
IŠVADOS.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	64
SANTRAUKA.....	73
SUMMARY.....	74

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuva 1995 metais ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, įsipareigojo ginti joje įtvirtintas teises ir laisves bei vykdyti Konvencijos apsaugos institucijos – Europos žmogaus teisių teismo – sprendimus. Iškilo pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu derinimo būtinybė. Lietuvos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme atskleidė tam tikras nacionalinio žmogaus teisių ir laisvių teisinio reguliavimo spragas, atkreipė dėmesį į Konvencijai prieštaraujančių teisės aktų nuostatas. Žmogaus teisės ir laisvės nacionaliniu lygiu yra garantuojamos aukščiausią galią turinčio teisės akto Konstitucijos. Konstitucinės kontrolės institucija Konstitucinis Teismas savo aktuose tikrindamas nacionalinių aktų konstitucingumą tuo pačiu tikrina jų veiksmingumą teisių ir laisvių apsaugos srityje. Todėl natūralu, kad Konvencijai tapus Lietuvos teisinės sistemos dalimi, jos nuostatos tapo reikšmingos Konstitucijos aiškinimui, o Europos žmogaus teisių teismo sprendimai skatino kelti teisės aktų konstitucingumo klausimą. Atsižvelgiant į tai, kad Europos žmogaus teisių teismas ne tik priima sprendimus konkrečių Konvencijos pažeidimų atveju bet ir aiškina Konvencijos nuostatas, jo jurisprudencija tapo vertingu teisės aiškinimo šaltiniu.

Nors Konstitucinis Teismas yra pripažinęs, jog Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija yra svarbus teisės aiškinimo šaltinis, tačiau plačiau šiuo klausimu nėra pasisakęs. Tenka pastebėti, kad šiai temai Lietuvos mokslininkų bendruomenė skyrė nedaug dėmesio. Išskyrus keletą mokslinių publikacijų, nagrinėjančių tarptautinių institucijų įtaką Lietuvos teisei sistemai, Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtakos Konstitucinei justicijai klausimas plačiau atskleistas nebuvo. Pastebėtina, kad Europos žmogaus teisių teismo sprendimų kaip aktualaus teisės aiškinimo šaltinio klausimai buvo nagrinėjami Konstitucinio Teismo teisėjų E. Jarašiūno, E. Kūrio, K. Lapinsko, J. Prapiesčio, tačiau pasigendama gilesnės analizės, monografijos šia tema. Atsižvelgiant į temos aktualumą autorė tikisi savo darbu paskatinti išsamius mokslinius tyrimus, nes jie suteiktų daugiau apibrėžtumo ne tik Konstituciniam Teismui remiantis EŽTT doktrina, bet ir nacionalinių teismų praktikai taikant Konvencijos nuostatas. Atskleidimas poveikio, kurį turi EŽTT nutarimai pagrindinio Lietuvos teisės akto Konstitucijos apsaugos mechanizmui, galėtų turėti įtaką įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų leidybai ta prasme, kad įstatymų leidžiamoji valdžia suvoktų savo atsakomybę leisdama teisės aktus ne tik prieš nacionalinę teisinę sistemą, bet ir prieš tarptautinę bendriją. Dažnesnis akcentavimas ryšio tarp Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos sudarytų prielaidą

įstatymų leidžiamajai valdžiai įsisąmoninti, kad teisės aktų konstitucingumas glaudžiai susijęs su tarptautiniais žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartais.

Temos problematiškumas

Autorės nuomone, ši plati ir iš esmės nenagrinėta tema peržengia magistro baigiamojo darbo rėmus ir reikalauja tęstinumo. Atsižvelgiant į metodinius nurodymus teko analizę apriboti, trumpinti, nes pastebėta, jog vos vieno Konstitucijos straipsnio aiškinimo išsami analizė atitinkamai atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių teismo doktrinos įtaką, galėtų užimti visą darbui skirtą apimtį. Autorė, siekdama atskleisti skirtingų Konstitucijoje įtvirtintų teisių aiškinimo aspektus, rinkosi aptarti esmines jų nuostatas lygindama su Europos žmogaus teisių teismo analogiškos teisės aiškinimu. Verta paminėti, kad trūksta oficialių Europos žmogaus teisių teismo bylų vertimų. Tai tikrai apsunkina Konstitucijos ir Konvencijos aiškinimo palyginimą.

Paminėtina, kad renkantis nuostatas analizei buvo atsižvelgta į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje buvo remtasi Europos žmogaus teisių teismo doktrina. Buvo pasirinkti tie nutarimai, kuriuose Konstitucinis Teismas tikrindamas teisės aktų konstitucingumą daugiausia rėmėsi Konvencijos aiškintojo doktrina. Tačiau nagrinėjant atitinkamų Konstitucijos nuostatų turinį buvo atsižvelgta ir į kitus Konstitucinio Teismo nutarimus, ypač naujausius.

Pirmojoje ir antrojoje dalyse aptariama Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisdikcija. Autorės nuomone, norint išsiaiškinti Europos žmogaus teisių teismo įtaką Konstitucinio Teismo formuojamam Konstitucijos aiškinimui, visų pirma būtina atskirai aptarti šias institucijas, pamatyti jų jurisdikcijos sąsajas.

Trečiojoje dalyje analizuojamos konkrečiuose Konstitucijos ir Konvencijos straipsniuose įtvirtintos teisės, lyginant Konstitucinio Teismo pateikiamą atitinkamos teisės sampratą su Europos žmogaus teisių teismo pateikiamu tos teisės turiniu. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai prieš Lietuvą buvo pagrindinis kriterijus apibrėžiant šio tyrimo ribas. Konstitucijos straipsniai buvo pasirinkti apžvelgus Lietuvos pralaimėtas bylas, kuriose buvo skundžiami atitinkamai Konvencijos 5, 6 ir 8 straipsnių pažeidimai. Šiame darbe autorė nepateikia Lietuvos pralaimėtų bylų Europos žmogaus teisių teisme apžvalgos, nes jas savo mokslinėse publikacijose išsamiai yra nagrinėjusi Europos žmogaus teisių teismo teisėja D. Jočienė. Docentės atlikta šių bylų analizė padėjo darbe autorei susidaryti įspūdį, kurios Konvencijoje įtvirtintos teisės ir laisvės buvo daugiausia pažeistos Lietuvoje ir paskatino atlikti analizę, atskleidžiančią, kaip Konstitucinis Teismas aiškina Konstitucijos nuostatas, kuriose įtvirtintos analogiškos teisės ir laisvės. Tačiau pažymėtina, kad nors trečioji darbo dalis suformuota atsižvelgiant būtent į Lietuvos pralaimėtų bylų apžvalgą, joms neskiriamas išskirtinis dėmesys, nes siekiama parodyti visą bendrą Europos žmogaus teisių teismo doktriną, atrinkti

bylas, kurios dar retai buvo minimos Lietuvos mokslinėje literatūroje, bet yra nemažiau reikšmingos precedentiniu požiūriu.

Tyrimo objektas - Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių aiškinimo ypatumai, išreikšti Konstitucinio Teismo, EŽTT praktikoje, mokslinėje literatūroje.

Tyrimo dalykas - Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, atskleidžianti Konstitucijos ir Konvencijos saugomų teisių ir laisvių turinį.

Darbo tikslas - atskleisti Europos žmogaus teisių teismo Konvencijos aiškinimo įtaką Lietuvos Konstitucinio Teismo Konstitucijos aiškinimui, išskiriant Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo formuojamos doktrinos ypatumus

Tikslui pasiekti iškelti pagrindiniai **darbo uždaviniai**:

1. Apibūdinti Konstitucinio Teismo jurisdikciją, aptariant jo statusą, jurisdikcijos ribas, baigiamųjų aktų teisinės pasekmės bei nutarimų kaip teisės aiškinimo aktų vaidmenį.
2. Apibūdinti Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją, aptariant jo statusą, jurisdikcijos ribas, sprendimų teisinės pasekmės bei sprendimų kaip teisės aiškinimo šaltinių vaidmenį.
3. Palyginti Konstitucinio Teismo aiškinamos konstitucinės teisės į laisvę turinį su Europos žmogaus teisių teismo teisės į laisvę aiškinimu.
4. Palyginti Konstitucinio Teismo aiškinamos konstitucinės teisės kreiptis į teismą turinį su Europos žmogaus teisių teismo teisės kreiptis į teismą aiškinimu.
5. Palyginti Konstitucinio Teismo aiškinamos konstitucinės teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę turinį su Europos žmogaus teisių teismo teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę aiškinimu.

Tyrimu siekiama pagrįsti, kad Konstitucinis Teismas remdamasis Europos žmogaus teisių teismo nuostatomis pagrindžia savo argumentaciją, kad Europos žmogaus teisių teismo ir Konstitucinio Teismo nuostatos atitinkamai Konvencijos ir Konstitucijos aiškinimo kontekste labai panašios, viena kitą papildančios.

Hipotezė: Konstitucinio Teismo aiškinama Konstitucijos samprata analogiška Europos žmogaus teisių teismo aiškinamai Konvencijos sampratai.

Darbe naudojami šaltiniai: LR Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, teisės aktai apibrėžiantys Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją, Konstitucinio Teismo nutarimai, Europos žmogaus teisių teismo sprendimai,

lietuvių bei užsienio mokslininkų pozicijos bei nuomonės EŽTT jurisdikcijos, sprendimų teisinių pasekmių, teisės aiškinimo šaltinio klausimais.

Darbe naudojami tyrimo metodai: Atsižvelgiant į darbo problematiką bei keliamus uždavinius, siekiant tinkamai išnagrinėti tyrimo dalyką, taikomi loginis, lingvistinis, sisteminės analizės, lyginamasis mokslinio tyrimo metodai.

Darbe naudojami sutrumpinimai:

Baigiamajame darbe sąvoka „Europos žmogaus teisių teismas“ dažnai bus keičiama sutrumpinimu „EŽTT“. Žodis „Konvencija“ bus vartojamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijai apibrėžti.

1. KONSTITUCINIO TEISMO JURISDIKCIJA

Konstitucinės justicijos pasekmei – Konstitucinio Teismo nutarimams šiame darbe yra skiriamas ypatingas dėmesys, tad prasminga pirmiausia aptarti Konstitucinio Teismo jurisdikciją. Autorės nuomone, jurisdikciją šiame kontekste geriausiai atspindi šie aspektai: statusas, jurisdikcijos ribos, baigiamųjų aktų teisinės pasekmės bei Konstitucinio Teismo nutarimų kaip teisės aiškinimo šaltinių vaidmuo.

1.1. Konstitucinio Teismo statusas

Konstitucinio Teismo statusą galima apibrėžti jo santykiu su valstybės valdžios organais, ypatingą dėmesį skiriant įstatymų leidžiamajai valdžiai, jo padėtimi teismų sistemoje bei jam suteiktais išskirtiniais įgaliojimais.

Konstitucijos 5 straipsnio 1 d. įtvirtinta klasikinė valdžių pasidalijimo samprata: valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos prezidentas ir Vyriausybė. Minėtojo Konstitucijos straipsnio antroje dalyje nurodoma, kad šios valdžios galias riboja Konstitucija¹. Anot prof. Aloyzo Sakalo, Konstitucija ribodama valdžios galias neleidžia jai peržengti Konstitucijos suteiktų tautos įgaliojimų, pažeisti asmens teisių. Šitoks valdžios galių apribojimas laikytinas vienu svarbiausių principų kuriant teisinę valstybę.² Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinės valstybės principas, anot Konstitucinio Teismo, reiškia, kad „valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų“³. Labiausiai valdžios galių ribojimo būdą atspindi Konstitucijos 7 str. 1 dalyje įtvirtinta nuostata: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Kitaip sakant, visi teisės aktai, valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją. Iš to išplaukia būtinybė Konstitucijos apsaugos mechanizmų, kuris tikrintų valdžios subjektų sprendimų atitiktį Konstitucijai bei užkirstų kelią savais interesais grįstam Konstitucijos teksto aiškinimui. Konstitucinis Teismas ir yra minėtasis Konstitucijos apsaugos garantas.

Pagal J. Žilį, Konstitucijoje įtvirtintas minėtas valdžios galių ribojimas yra būtent ta konstitucinė prielaida, suponuojanti Konstitucinio Teismo galias vertinti Seimo, Respublikos

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

² Sakalas A. Ižanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ // Jurisprudencija. 2002. T. 30(22); 5-7.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 1 – 7.

Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumą⁴. Konstitucinio Teismo santykio su įstatymų leidžiamąja valdžia aptarimas reikšmingas, nes konstatuotina, kad pati Konstitucinio Teismo institucija buvo sukurta siekiant užtikrinti, kad įstatymų leidėjas savo veikloje nepažeistų Konstitucijos⁵.

Kalbant apie valdžios organų teisės aktų konstitucingumo tikrinimą pabrėžtina, kad šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai įtvirtinti Konstitucijos tekste. Galima sakyti, kad 102 ir 105 straipsniuose įtvirtinta pirmą kartą Konstitucinio Teismo paskirtis – apsaugoti teisinę sistemą nuo Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų. Pažymėtina, kad vykdydamas savo įgaliojimus nurodytus minėtuose straipsniuose Konstitucinis Teismas tiesiogiai dalyvauja įstatymų leidyboje, nes priimti nutarimai daro tiesioginį poveikį teisinei sistemai. Šis dalyvavimas vyksta per nutarimus, kuriuose konstatuotas prieštaravimas Konstitucijai⁶. Galima teigti, kad įstatymų leidyboje Konstitucinis Teismas dalyvauja ir netiesiogiai. Netiesioginio dalyvavimo metu daromas moralinis poveikis įstatymo leidžiamosios valdžios subjektams, jų valiai. Nors Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų vykdyti išankstinės teisės aktų projektų kontrolės (išskyrus tarptautinių sutarčių klausimais), jo jurisprudencija vis dažniau remiamasi rengiant teisės aktų projektus. Be to, Konstitucinio Teismo doktrina pasiremia ir Prezidentas, vetuodamas kai kuriuos seimo nutarimus⁷. Vadinas Konstitucinio Teismo įgaliojimai išplaukia ne tik iš tiesiogiai Konstitucijos tekste įtvirtintų nuostatų, bet ir iš jo išskirtinio statuso, kuris skatina valstybės valdžios organus naudotis „patarimais“, pastebėjimais dėl būsimų įstatymų.

Pastebėtina, kad ne visi sutinka su nuomone, jog Konstituciją sudaro ne vien jos tekstas, joje išdėstytos teisės normos, bet ir konstituciniai principai bei Konstitucinio Teismo doktrina. Tokia Konstitucijos samprata dažniausiai politikams nepriimtina, nes kilus ginčui dėl Konstitucijos nuostatų tikrojo turinio, dėl galimo atskirų Konstitucijos nuostatų nesuderinamumo nesuteikia jiems galimybės reikalauti keisti Konstituciją pagal savo sampratą⁸. Taigi vėl tenka sutikti su nuomone, kad dėl politinės valios dažnai besikeičiančios teisės kontekste Konstitucinis Teismas riboja valdžios savivalę, piktnaudžiavimą vykstant teisėkūros procesui⁹.

Konstitucinio Teismo statuso išskirtinumą pabrėžia ne tik jo santykis su įstatymo leidėju, bet ir vieta teismų sistemoje. Konstitucinio Teismo įstatymo 1 str. nurodoma, jog Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią

⁴ Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001 P. 126.

⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2003

⁶ Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43)

⁷ Prapiestis J. Kai kurie Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 – 2004 metų jurisprudencijos akcentai.

<http://www.lrkt/PKonferencijose/16.pdf> Prisijungimo laikas: 2007 10 01

⁸ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002.-T. 30 (22).- P. 132-147

⁹ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis//

<http://www.lrkt/Pkonferencijose/02.pdf>. Prisijungimo laikas: 2007 10 12.

įgyvendina Konstitucijos ir įstatymo numatyta tvarka¹⁰. Ši norma atspindi įstatymo leidėjo poziciją, kad Konstitucinis Teismas yra teisminės valdžios dalis. Toks teismo statuso apibrėžimas, akcentuojantis šios institucijos savarankiškumą ir nepriklausomumą, iš tiesų priartina jį prie teismo valdžios sampratos. Konstitucinio Teismo teisminį pobūdį atspindi ir teisėjų konstitucinis statusas, įtvirtintas Konstitucijos 104, 108 str.¹¹ bei Konstitucinio Teismo įstatyme. Pažymėtina, kad šiame kontekste negalima pamiršti skirtingos Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų prigimties. Bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamos bylos esmė yra ginčas dėl individualios teisės pažeidimo taikant teisės normą, o Konstitucinis Teismas nagrinėja teisės normos konstitucingumo klausimus. Tačiau reikia pažymėti, kad įgyvendindamas konstitucinį teisingumą Teismas remiasi įstatymuose įtvirtintomis proceso taisyklėmis, kurios panašios į civilinių ginčų nagrinėjimą bendrosios kompetencijos teismuose tvarką: išankstinis bylos tyrimas, bylos rengimas posėdžiui, ieškininės teisenos forma, rungimosi principas¹².

Apibendrinant, Konstitucinio Teismo esminė paskirtis – Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių apsauga, tikrinant teisės aktų konstitucingumą. Konstitucinis Teismas užima ypatingą padėtį valstybės valdžios organų atžvilgiu, nes jam suteikta teisė tikrinti jų išleistų teisės aktų konstitucingumą. Jis ne tik tikrina įstatymų teisėtumą, tokiu būdu tiesiogiai dalyvaudamas įstatymų leidyboje, bet ir savo įgaliojimais atima iš politikų galią aiškinti Konstituciją sau palankia linkme ir sumažina interesų bei vertybių konflikto galimybę, kuri kiltų skirtingai aiškinant tą pačią Konstitucijos normą. Įstatymų leidėjas pripažindamas Konstitucinio Teismo įgaliojimų reikšmę, vis dažniau remiasi Konstitucinio Teismo patarimais ruošiant įstatymų projektus. Ne ką mažiau Konstitucinis Teismas susijęs su teismine valdžia. Jau vien teisminis Konstitucinio Teismo pobūdis leidžia daryti išvadą, kad šis teismas priskiriamas teismų sistemai. Tačiau jo savarankiškumas, nepriklausomumas ir jurisdikcija rodo jo išskirtinę vietą tiek santykiyje su valstybės valdžios institucijomis, tiek su kitais teismais.

1.3. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos

Kaip minėta aptariant Konstitucinio Teismo statusą, Konstitucinis Teismas yra pagrindinis ir vienintelis „neteisinių“ įstatymų ir kitų teisės aktų „valytojas“¹³. Konstitucinės justicijos institucinė forma įtvirtinta Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“¹⁴. Šio

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

¹² Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001 P.135

¹³ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis//

<http://www.lrkt/Pkonferencijose/02.pdf>. Prisijungumo laikas: 2007 10 12.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

skirsnio 102, 105 straipsnių esmė (kuri pakartota ir Konstitucinio 1 str.¹⁵): Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka sprendamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštaruja Konstitucijai, taip pat ar Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštaruja Konstitucijai arba įstatymams. Tačiau tokia nuostata gali pasirodyti pernelyg lakoniškos vertinant Konstitucinio Teismo jurisdikciją tikrinti teisės aktų konstitucingumą. Todėl prasminga aptarti Konstitucijos apsaugos institucijos jurisdikcijos ribas.

Visų pirma, Konstitucinio Teismo jurisdikciją apibrėžia tai, kad Konstitucinis Teismas nepriima individualių fizinių asmenų prašymų (Konstitucinio įstatymo 65 str.). Konstitucijos taigi Konstitucinis Teismas gali tikrinti teisės aktų konstitucingumą tik Konstitucijos 106 str. įtvirtintų subjektų prašymų.

Antra, Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl teisės aktų atitikimo galiojantiems bei galiojusiems įstatymams, tačiau jei įstatymas dar nepasirašytas prezidento, jis nėra galiojantis ir pagal „paskesniosios konstitucinės kontrolės“¹⁶ prasmę vertintinas kaip pernelyg ankstyvas. Jei įstatymas nepasirašytas, laikoma, kad Konstitucinis Teismas įstatymo konstitucingumo tikrinti neturėtų¹⁷. Kita vertus jau priėmus įstatymą, bet jam dar neįsigaliojus, Konstitucinis Teismas vadovaudamas protingumo principu dėl įsigaliojimo termino, gali tikrinti jo konstitucingumą. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad nors Konstitucijos 7 straipsnyje teigiama, kad galioja tik paskelbti įstatymai, teismas nagrinėja teisės aktų konstitucingumą nepriklausomai nuo to, kokia yra jų taikymo pradžios data¹⁸. Pažymėtina, kad tokiu atveju ypač efektyvi konstitucinė kontrolė, nes galimai nekonstitucinės teisės akto nuostatos nepadarė neigiamos įtakos bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų sprendimams.

Trečia, pagal Konstitucijos 106 straipsnio nuostatas Konstitucinis Teismas savo iniciatyva negali pradėti proceso. Beje, šis apribojimas valdžios pasidalijimo požiūriu vertintinas teigiamai, nes tokios galios suteikimas Konstituciniam Teismui sudarytų prielaidas jam tapti priklausomu nuo politinių procesų. Nepaisant šio iniciatyvos apribojimo, Konstitucinis Teismas ėmėsi tirti įstatymus, kurie nebuvo tiesiogiai nurodyti kreipimesi. Savo teisę tirti tokių įstatymų

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120

¹⁶ Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43)

P.3

¹⁷ Ten pat P.3

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

atitikimą Konstitucinis Teismas apribojo ginčijamą teisės aktą pagrindžiančiais įstatymais¹⁹. Kitaip sakant, tiriant vieno įstatymo konstitucingumą būtų nelogiška remtis įstatymu, kuris Konstitucinio Teismo nuomone neatitinka Konstitucijos. Be to, remiantis tuo, kad poįstatyminis aktas negali prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams, Konstitucinis Teismas tirdamas, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, tiria ir tai, ar įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai²⁰.

Apibendrinant, Konstitucinis Teismas turi teisę savo nuožiūra patikrinti pareiškėjo neginčijamų įstatymų bei kitų teisės aktų atitikimą Konstitucijai, bet tik tuo atveju, kai tie įstatymai susiję su pareiškėjo ginčijamu teisės aktu. Tirdamas poįstatyminio akto atitikimą Konstitucijai Konstitucinis Teismas privalo patikrinti ir įstatymo, kurio pagrindu buvo priimtas poįstatyminis aktas teisėtumą. Susiduriama su problema, kad Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios Konstitucinio Teismo jurisdikciją, yra suformuluotos labai lakoniškai. Kaip ir kitos Konstitucijos nuostatos, jos turi būti aiškinamos.

1.4. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės pasekmės

Konstitucinis Teismas įgyvendindamas savo įgaliojimus tikrinti teisės aktų konstitucingumą priima baigiamąjį aktą. 2006 m. kovo 28 d. nutarime buvo pažymėta, kad baigiamieji aktai yra tokie Konstitucinio Teismo teisės aktai, kuriais iš esmės išnagrinėjama konstitucinės justicijos byla, kuriais motyvuotu sprendimu atsakoma nagrinėti bylą arba byla nutraukiama²¹. Konstitucijos 105 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl teisės aktų konstitucingumo ir atitinkamais atvejais teikia išvadas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kas sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įvykdė savo valią. Konstitucinio Teismo įstatyme sukonkretinamas Konstitucijos 105 straipsnis. Atvejais, kurie išvardinti Konstitucijos 105 straipsnyje Konstitucinis Teismas priima išvadas. Kai byla neišsprendžiama iš esmės, Konstitucinis Teismas priima sprendimus. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnį Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl nutarimo aiškinimo, bylos nutraukimo. Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnyje yra

¹⁹Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 nutarimas Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios, 2001, Nr. 102-3636

²⁰Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002.T. 30 (22). P. 136

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 2006 Nr. 36-1292

konkretinama sąvoka sprendimai, nurodant, kad Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės priimdamas nutarimą²².

Šio tyrimo kontekste svarbiausia yra aptarti Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės pasekmės. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 2 d.²³ Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. nurodomos teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai pasekmės. Visų pirma, pripažinti negaliojančiais teisės aktai negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame konstatuojama, kad atitinkamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. Akcentuojama, kad KT nutarimai turi įstatymo galią ir privalomi visoms valdžios institucijoms, organizacijoms ir piliečiams. Antra, nurodoma pareiga institucijoms ir pareigūnams panaikinti Konstitucijai prieštaraujančius poįstatyminius aktus, kurie pagrįsti nekonstituciniu teisės aktu. Trečia, atšauktinas sprendimų, kurie nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, vykdymas. Be to, pakartotinai priėmus tokį patį teisės aktą jo nekonstitucingumas išliks, nes Konstitucinio Teismo sprendimai galutiniai ir neskundžiami. Minėtame 2006 metų nutarime Konstitucinis Teismas pažymi, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies formuluotė „galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, jog Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, kitaip sakant – Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visiems anksčiau minėtiems subjektams. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas pripažįsta savo baigiamųjų aktų galią ir sau – jis negali jų pakeisti arba peržiūrėti, jei nėra konstitucinio pagrindo.

Pabrėžtina, kad formaliai Konstitucinio teismas negali panaikinti įstatymo ar atskirų jo nuostatų. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, teisės aktais negali būti *faktiškai* taikomi nuo tos dienos, kai paskelbiamas nutarimas apie atitinkamo teisės akto prieštaravimą Konstitucijai. Vis dėl to svarbu pažymėti, kad negalimumas taikyti yra teisinė pasekmė, kurią sukelia teisinė priežastis: Konstitucijos 7 straipsnio nuostata, kad negalioja joks Konstitucijai priešingas įstatymas bei faktinė priežastis: Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame konstatuojamas prieštaravimas²⁴. Taigi nutarimo, kuriuo nustatoma, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai teisinė pasekmė – atitinkamas teisės aktas laikomas negaliojančiu ir dėl šios priežasties netaikomu.

Valstybės valdžios institucijos privalo panaikinti poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurias Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijai bei atšaukti sprendimų,

²²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120

²³Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120

²⁴Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43) P.7

pagrįstų Konstitucijai prieštaraujančiais teisės aktais, vykdymą. Taigi galima daryti prielaidą, kad Konstitucinio Teismo nutarimai savo galia ne tik prilygsta įstatymui, bet ir „turi tam tikrą prioritetą įstatymo atžvilgiu“²⁵. Šią poziciją palaiko ir J. Žilys, teigdamas, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pasekmės, nurodytos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, yra *kvazinorminio* (viršnorminio) pobūdžio. Taigi baigiamieji nutarimai, kuriais paneigiama teisės norma, daro poveikį ne tik teisės normos leidėjui bet ir visoms kitoms institucijoms, visų pirma – teismų praktikai²⁶. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo antikonstituciniu pripažintas įstatymas veikia visą teisinę sistemą, nes atitinkamai kitus įstatymus reikia taikyti prie naujai susidariusios teisinės padėties.

Konstitucinio Teismo įstatymo 57 straipsnyje nurodyta, kad dalyvavę byloje asmenys ar institucijos nebegali iš naujo kelti klausimo dėl išnagrinėto teisės akto atitikimo Konstitucijai bei ginčyti teismo nustatytų faktų, teisinių santykių. Kitaip sakant, ši nuostata dar kartą patvirtina nutarimo galutinumą ir neskundžiamumą.

Taigi apibendrinant, Konstitucinis Teismas nors ir neturi teisės panaikinti nekonstitucinį teisės aktą, bet toks teisės aktas, pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai, daugiau negali būti taikomas. Tokia teisinė pasekmė paveikia ne tik įstatymų leidėją, bet ir visą teismų sistemą. Įstatymų leidėjas turi pareigą tinkamai užpildyti dėl šio įstatymo nekonstitucingumo paskelbimo atsiradusią tam tikrų teisinių santykių reguliavimo spragą, o teismai keisti derinti įstatymų taikymo praktiką.

1. 4. Konstitucinio Teismo nutarimai kaip teisės aiškinimo aktai

Mokslinėje literatūroje šiuo metu vyrauja nuomonė, kad Konstitucija yra ne vien suformuluotos jos tekste normos. „Konstituciją sudaro jos normos, principai bei Konstitucinio Teismo doktrina“²⁷. Taigi Konstituciją be joje tiesiogiai įtvirtintų nuostatų sudaro konstituciniai principai bei Konstitucinio Teismo teisės aiškinimo aktai, kuriuose atskleidžiama normų prasmė ir pamatinių Konstitucijos vertybių – principų – turinys. Konstitucinio Teismo teisės aiškinimo aktai - tai ne kas kita kaip jo nutarimai, kuriuose jis tikrindamas teisės akto konstitucingumą sprendžia teisės aiškinimo ir taikymo klausimus.

²⁵ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis// <http://www.lrkt/Pkonferencijose/02.pdf>. Prisijungimo laikas: 2007 10 12.

²⁶ Žilys J. „Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. // Jurisprudencija, 2000 T.17 (9) P. 72 – 78.

²⁷ Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. // Jurisprudencija, 2005, Nr.67 (59)

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo nutarimai laikytini tiek teisės aiškinimo rezultatu, tiek teisės šaltiniu²⁸. Taigi Konstitucinio Teismo nutarimai yra antriniai teisės šaltiniai ta prasme, kad jie grindžiami pirminiu teisės aktu - Konstitucija, o teisės aiškinimo aktai ta prasme, kad juose, vadovaujantis „gyvosios“ Konstitucijos samprata, remiantis konstituciniais principais aiškinamos Konstitucijos normos. Kodėl gi būtina aiškinti Konstituciją? Pagal Kūrį, Konstitucija yra tarsi „nebaigta“, ją papildo nuolat plėtojama konstitucinė doktrina²⁹. Kaip minėta Konstitucijos aiškinimo aktai yra ne mažiau svarbūs nei Konstitucija. Taigi Konstituciją aiškinti būtina.

Kaip minėta, konstituciniai principai turi ypač didelę reikšmę Konstitucijos supratimui. Anot Jankausko, Konstitucinis Teismas yra ta institucija, kuri įtvirtina principus savo antriniuose teisės taikymo ir aiškinimo aktuose. Teisės principai suprantami kaip savarankiški, savitus požymius bei funkcijas turintys teisės sistemos elementai, kuriems kaip ir teisės normoms priskiriama tiesioginio reguliavimo savybė. Nors teisės principai, skirtingai nei teisės normos, nebūtinai pažodžiui formuluojami ir įtvirtinami pirminiuose teisės šaltiniuose, jie traktuotini kaip „lygiaverčiai“ su teisės normomis, nepaisant to, kad jie dažnai neturi formalaus apibrėžtumo požymio³⁰. Būtent tokios teisės principų ir teisės sistemos sampratos laikosi Konstitucinis Teismas³¹.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad Konstitucija kaip aukščiausioji teisė turi būti stabilus aktas³². Būtina išsaugoti Konstitucijos tekstą, kurio keitimas griežtai reglamentuotas ir sudėtingas. Konstitucinis Teismas nuolat aiškindamas Konstitucijos normas, pritaikydamas jas naujų socialinių kultūrinių ekonominių sąlygų kontekstui, neabejotinai garantuoja Konstitucijos stabilumą. Teisės aiškinimo aktuose, šiuo konkrečiu atveju – Konstitucinio Teismo nutarimuose - formuluojamų principų turinys gali keistis, kai sprendžiant konstitucinės justicijos bylas, atsižvelgiant į naujas socialines aplinkybes, tenka atpažinti vis

²⁸ Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43).

²⁹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002

³⁰ Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jų įtvirtinimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai // Jurisprudencija, 2004, Nr. 51 (43)

³¹ LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 29 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 str. 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094.

³² Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios Nr. 7-254

naujus principų aspektus. Tai reiškia, kad konstitucinės jurisprudencijos dėka, keičiantis sąlygoms nelieka prielaidų Konstitucijos keitimui. Tačiau nevengdamas pabrėžti savo doktrinos dinamiškos kaitos, Konstitucinis Teismas tvirtai pasisako ir apie savo jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucinis Teismas nekartą yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas reiškia jurisprudencijos tęstinumą³³. Tirdamas teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus nustatyto teisinio reguliavimo aspektus³⁴. Konstitucinės jurisprudencijos tęstinumas nereiškia, kad konstitucinė doktrina negali būti koreguojama, bet pažymėtina, kad jei apie atitinkamų nuostatų koregavimą nėra eksplicitiškai nurodyta konkrečiame Konstitucinio Teismo nutarime, konstatuotina, kad tos doktrininės nuostatos išlieka³⁵.

Verta pažymėti, kad net iš naujo formuluodamas kitokį teisės principų turinį Konstitucinis Teismas savo aktuose remiasi pirminiu šaltiniu – Konstitucija kaip vieninteliu interpretavimo pagrindu. Taip apibrėžiamos interpretavimo - aiškinimo ribos. Pasikeitęs principo turinys grindžiamas to paties pirminio teisės šaltinio nuostatomis³⁶. Taigi teisės aiškinimo aktu atskleidžiami vis nauji pirminio teisės šaltinio teksto aspektai, o kartu ir skirtingi teisės principų reguliuojamo poveikio socialiniams santykiams aspektai. „Tiek pirminiai tiek antriniai teisės aktai yra tiesioginiai šaltiniai, kuriuose įtvirtinami teisės principai, tačiau tik antrinių teisės šaltinių tekstų analizė suteikia galimybę išvelgti dinaminį teisės turinio aspektą“³⁷. Taigi, nuolat kintantis teisės principų turinys negali būti sutalpinamas Konstitucijos tekste, tačiau Konstitucinio Teismo doktrinos pagalba jis nuolat atskleidžiamas ir plėtojamas.

³³ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88(1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361; 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708

³⁴ Ten pat.

³⁵ Konstitucinio Teismo 2006 kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos Žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050

³⁶ Ten pat

³⁷ Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jų įtvirtinimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai // Jurisprudencija, 2004, Nr. 51 (43).

Kyla klausimas, ar Konstitucinio Teismo aktuose plėtojamos konstitucinės doktrinos nuostatos, kaip neatskiriama Konstitucijos dalis prilygsta teisėkūros procese priimtai teisės normai? Pasak Šimašiaus, Konstitucinis Teismas teisės aiškinimo metu *de facto* ne tik aiškina teisę, bet ir sukuria naujas normas, nors to nepripažįsta oficiali doktrina. Konstitucinio Teismo teisėjas E. Kūris pastebi, kad Konstitucinio Teismo atliekamas plečiamasis Konstitucijos principų aiškinimas yra įvardijamas ir kaip normų kūrimas³⁸. Taigi Konstitucinis Teismas laikomas kompetentingu pateikti oficialų teisės aiškinimą, kurio privalu laikytis.

Tačiau Konstitucijoje ar kituose galiojančiuose teisės aktuose tiesiogiai nenumatyta Konstitucinio Teismo prerogatyva aiškinti Konstituciją ir kitus teisės aktus, išskyrus Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnyje nurodytą išimtinę teisę aiškinti savo nutarimus. Nepaisant to, kad mokslinėje literatūroje Konstitucinio Teismo teise aiškinti Konstituciją ir kitus teisės aktus yra paprastai neabejojama, Kol Konstitucinis Teismas nėra išaiškinęs tam tikros Konstitucijos nuostatos, dėl jos galima ginčytis be galo, bet tik Konstitucinis Teismas turi teisę pateikti oficialų Konstitucijos aiškinimą (tai nurodyta Konstitucinio Teismo įstatyme)³⁹.

Teisės aiškinimas laikomas privalomu, jei jį aiškinančios institucijos jurisdikcija apima privalomą teisės aiškinimą. Konstitucinio Teismo įstatyme yra įtvirtinta Konstitucinio Teismo kompetencija aiškinti savo sprendimus ir nutarimus⁴⁰. Lietuvos teisės praktikoje ir doktrinoje įsigali nuostata, kad KT veiklos rezultatai – sprendimai ir nutarimai – apima oficialų privalomą teisės aiškinimą⁴¹. Taigi Konstitucinio Teismo teisės aiškinimo aktai laikytini privalomais.

Tačiau yra autorių manančių kitaip. Pagal A. Vaišvilą, Konstitucinis Teismas, remdamasis Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymu, ne aiškina Konstituciją, o tik sprendžia, ar įstatymas atitinka Konstituciją. Autoriaus nuomone, Konstitucinio Teismo nutarimų konstatuojamoji dalis neprivaloma kitiems teisės subjektams ir pačiam Konstituciniam Teismui sprendžiant kitas bylas. Kitaip sakant, Konstitucinio Teismo nutarimai neįgyja precedento statuso. Konstitucinis Teismas aiškina Konstituciją tik tiek, kiek to reikia „ieškant atsakymo į keliamą ginčijamo akto konstitucingumo klausimą“⁴².

Šią nuomonę palaiko P. Ragauskas, teigdamas, kad „Konstitucinis Teismas nekompetentingas pateikti oficialų norminį aiškinimą“. Autorius pabrėžia, kad KT neturi specialių aiškinimo įgaliojimų, o tai reiškia, kad jis negali atlikti konsultacinio Konstitucijos ir įstatymų aiškinimo, tačiau, gali pateikti kauzalų operatyvų aiškinimą. Tačiau jis, priešingai nei

³⁸Kūris E. „Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma“//Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43)

³⁹Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002

⁴⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120, 61 str.

⁴¹Šimašius R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas // Teisės problemos. 2004 Nr. 2 (44)

⁴²Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000. P. 297.

Vaišvila pripažįsta, kad operatyvaus aiškinimo pagrindu pateikta motyvacija taikoma ne tik konkrečiam sprendimui, bet ir ateities sprendimams⁴³.

Autorės nuomone, kaip vertinsime Konstitucinio Teismo kompetenciją aiškinti Konstituciją ir to aiškinimo privalomumą priklauso nuo to, ar Konstituciją vertinsime kaip lakoniškų normų rinkinį ar kaip „gyvą organizmą“, susidedantį iš konstitucinių principų bei KT doktrinos, kurios pagalba prisitiko prie nuolat kintančių gyvenimo sąlygų; ar atskirsim Konstitucijos tekstą nuo principų, kurie ne visada tiesiogiai įtvirtinti šio dokumento tekste. Laikantis pirmojo požiūrio iš ties galima manyti, kad Konstitucinis teismo aiškinimas neprivalomas, tik rekomenduojamojo pobūdžio, tačiau antruoju požiūriu, Konstitucinio Teismo aiškinamieji aktai yra neatsiejama Konstitucijos dalis. Tad būtų nepagrįsta teigti, kad Konstitucinis Teismas nekompetentingas aiškinti Konstituciją ir kurti vieningą jurisprudenciją, nes būdamas Konstitucinės apsaugos mechanizmas ir įgydamas ypatingą teisę tikrinti teisės aktų konstitucingumą, jis privalo savo sprendimus grįsti Konstitucija, o Konstitucijos normos pernelyg lakoniškos, kad būtų galima jas taikyti besikeičiančio socialinio ekonominio gyvenimo kontekste. Požiūris į Konstituciją kaip į gyvą organizmą būtų labiausiai priimtinas Konstitucijų garantijų užtikrinimo prasme,

Bendrame temos kontekste svarbu pažymėti, kad aiškindamas Konstituciją Konstitucinis Teismas neretai remiasi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių Konvencija bei ją užtikrinančio Europos žmogaus teisių teismo praktika. Tai laikytina faktiniu pripažinimu, kad minėtieji tarptautinės teisės aktai daro įtaką Konstituciniam Teismui tikrinant teisės aktų atitikimą Konstitucijai⁴⁴. Konstitucinis Teismas nekartą yra pareiškęs, kad Europos žmogaus teisių jurisprudencija yra svarbus teisės aiškinimo šaltinis, tačiau apsiribojo šia lakoniška nuostata ir savo praktikoje iki šiol nėra išaiškinęs, kodėl EŽTT jurisprudencija yra pripažįstama svarbiu Konstitucijos aiškinimo kriterijumi. Mokslinėje literatūroje išskiriami 2 argumentai, kurių pagrindų galėtų būti grindžiama Konstitucinio Teismo praktika remtis EŽTT sprendimais nutarimų konstatuojamoje dalyje: 1) Doktrininis – Kelseno išplėtotą tarptautinės teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu koncepcija 2) formaliuoju – Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi⁴⁵. Pažymėtina, kad Konvencija, kaip ratifikuota tarptautinė sutartis yra Lietuvos teisinės sistemos dalis, tad rėmimasis jos nuostatomis bei ją užtikrinančios institucijos sprendimais pilnai suprantamas. Tačiau šių aktų nuostatos visada Konstitucinio Teismo pateikiamos šalia kitų argumentų ir niekada jomis nesiremiama kaip vieninteliu teisės akto atitikimo Konstitucijai aiškinimo pagrindu. „Aiškindamas Konstituciją, Konstitucinis Teismas negali ignoruoti to fakto, kad esama ne tik nacionalinės teisinės tvarkos, bet ir supranacionalinės, kad kitų valstybių

⁴³ Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43)

⁴⁴ Ten pat P.9

⁴⁵ Ten pat P.10

konstitucinėje jurisprudencijoje jau anksčiau gali būti aptarti klausimai panašūs ar net tokie patys kaip tie, kuriuos nagrinėja Konstitucinis Teismas. Atsižvelgti į lyginamuosius nagrinėjamų klausimų aspektus stengiamasi beveik kiekvienoje byloje, tačiau tiesioginės nuorodos į kitų nacionalinių ir supranacionalinių teismų sprendimus Konstitucinio Teismo nutarimuose yra retos; jeigu jos pateikiamos, tai ne tiek kaip argumentai, pagrindžiantys sprendimą, kiek kaip „ilustracijos“, parodančios, jog Konstitucinio Teismo sprendimas vienu ar kitu klausimu nėra išskirtinis.“⁴⁶

Autorės nuomone, neratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis bei kitais tarptautinės teisės dokumentais, užsienio šalių teise reikėtų atsargiai remtis kaip iliustruojančiais pavyzdžiais, nes teisės aktų nuostatos visada vertintinos ne kaip pavieniai elementai, bet valstybės taikomos teisės kontekste. Išimtos iš konteksto normos gali visai neatspindėti konkrečios šalies teisės reguliavimo ir savo ruožtu tik įnešti sumaištį į argumentaciją, o ne ją pagrįsti. Kas kita pasakytina apie į Lietuvos teisinę sistemą inkorporuotas tarptautines sutartis, kurios turi įstatymo galią ir taikytinos Lietuvos teisės kontekste.

Panašios nuomonės laikosi Ragauskas teigdamas, kad tarptautiniai teisės aktai ir užsienio šalių praktika tinkamos priemonės aiškinant Konstitucijos normas, tačiau tik tada, kai konkrečiu atveju nustatomas jų panaudojimo aiškinant mūsų Konstitucijos normas pagrįstumas (Konstitucijos norma buvo perimta iš būtent tos šalies konstitucinės tradicijos, tai visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos⁴⁷. Pradėtą Konstitucinio Teismo rėmimosi EŽTT sprendimais diskusiją verta tęsti kitame skyriuje aptariant EŽTT jurisdikciją.

⁴⁶ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė. 2004. T. 50. P. 78-93

⁴⁷ Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43) P.11.

2. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISDIKCIJA

Ankstesniame poskyryje kalbant apie Konstitucinio Teismo nutarimus kaip teisės aiškinimo aktus buvo pabrėžta, kad Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstituciją remiasi Konvencija bei Europos žmogaus teisių teismo sprendimais. Išsiaiškinus, kad Konstitucinis Teismas remiasi EŽTT praktika tikslinga aptarti paties Europos žmogaus teisių teismo statusą, kurį apibrėžia jo paskirtis ir įgaliojimai, jurisdikcijos ribas, sprendimų teisinės pasekmės bei, kas itin reikšminga nagrinėjamos temos kontekste – EŽTT sprendimų kaip teisės aiškinimo šaltinių statusą.

2.1. Europos žmogaus teisių teismo statusas

1950 metų lapkričio 4 d. Europos Taryba pasirašė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, kurios pagrindu 1959 metų sausio 21 d. savo veiklą pradėjo Europos žmogaus teisių teismas. Pagrindinė šio teismo paskirtis yra Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių apsauga. Būtent šio teismo dėka Konvencijoje deklaruojamos žmogaus teisės ir laisvės įgyja visuotinio privalomumo pobūdį. Visuotinis privalomumas reiškia, kad EŽTT nagrinėdamas bylas dėl tam tikrų Konvencijos straipsnių pažeidimų įtvirtina bendrus žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo standartus, kurių turi laikytis visos Konvencijos šalys. Tuo būdu Europos žmogaus teisių teismas savo dinamiškos jurisprudencijos dėka daro įtaką visų šalių nacionalinei teisei. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad EŽTT veikia aiškiai suprantamose savo paskirties parametruose, atsižvelgdamas į fundamentalius Europos komisijos tikslus. Pirma, konvencija ir jos jurisprudencija turi nustatyti bendras ribines žmogaus teisių apsaugos linijas, kurių valstybei nevalia peržengti⁴⁸. Nors EŽTT nenurodė tiesioginio reikalavimo valstybėms inkorporuoti Konvenciją į nacionalinę teisinę sistemą, Konvencijos taikymo patirtis rodo, kad efektyviausias būdas užtikrinti konvencijos vykdymą ir sumažinti EŽTT darbą yra Konvenciją padaryti nacionalinės teisinės sistemos dalimi⁴⁹. Iš tiesų, Konvencijai įgijus nacionalinio įstatymo galią, atsižvelgiant į teisinės sistemos vieningumą, jos normos implementuojamos į kitų teisės aktų turinį, tuo būdu kinta visas teisinis reguliavimas, tapdamas orientuotas į žmogaus teisių ir laisvių garantijas. Antra, EŽTT turi misiją palengvinti dialogą tarp nacionalinių sistemų ir konvencijos užtikrinimo mechanizmo kuriant bendrą Europos žmogaus teisių teisę. EŽTT skiria daug dėmesio savitoms valstybių teisės tradicijoms bei kultūroms, palankiai vertina nacionalinių sistemų siekį vienodinti, plėtoti žmogaus teisių teoriją ir praktiką atsižvelgiant į EŽTT

⁴⁸Blackburn R. The institution and processes of Convention. // *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000*. UK: Oxford University Press, 2001. P.25

⁴⁹ Ten pat P. 25

jurisprudenciją⁵⁰. Pažymėtina, kad tokiu būdu – tobulinant žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nacionaliniu mastu atitinkamai įtakojama ir besivystanti EŽTT jurisprudencija. Tačiau pažymėtina EŽTT nesiekia suvienodinti ar harmonizuoti įstatymų ar procedūrų susijusių su pilietinėmis laisvėmis ir žmogaus teisėmis, kitaip sakant, nesiekia suvienodinti priemonių, kuriomis įgyvendinama žmogaus teisių ir laisvių apsauga nacionaliniu lygiu. Tai paliekama valstybės nuožiūrai⁵¹

Išsiaiškinus teismo paskirtį svarbu aptarti šio teismo įgaliojimus. Verta pažymėti, kad EŽTT iki 1998 metų (Konvencijos 11 protokolo įsigaliojimo) savo įgaliojimais dalijosi su Europos žmogaus teisių komisija. Komisija sprendavo, ar peticija yra priimtina ir esant priimtinumą lemiantiems pagrindams, perduodavo ją EŽTT. Tačiau didėjant peticijų srautui, kurių didžiaja dalimi lėmė padidėjęs Konvenciją ratifikavusių šalių skaičius, užsitęsėdavo sprendimų priėmimo terminai, Konvencijų institucijų darbas neišvengdavo dubliavimosi, tad toks darbo organizavimas buvo reformuotas⁵². Tokius pokyčius paskatino siekis, kad teismas taptų lengviau pasiekiamas asmenimis, o bylos būtų sprendžiamos greičiau ir efektyviau. Šiuo metu individualias peticijas pavesta priimti Ministrų komitetui. Bylas nagrinėja trijų teisėjų komitetai, septynių teisėjų kolegijos ir septyniolikos teisėjų didžioji kolegija. EŽTT ministrų komitetų prašymu gali teikti konsultacines išvadas dėl Konvencijos normų aiškinimo⁵³. Tačiau pažymėtina, kad vienos institucijos įkūrimas nepalengvino darbo. Padidėjęs krūvis įvardijamas kaip viena priežasčių naujai EŽTT naujai reformai. Siūloma keisti Konvencijos 35 straipsnį įrašant naujus peticijų priimtinumą kriterijus, kurių pagrindu EŽTT galės atmesti peticijas, neatitinkančias šių sąlygų: asmuo nepatyrė rimtos žalos, peticija nesusijusi su sudėtingu Konvencijos ar jos protokolo nuostatų aiškinimo ir taikymo klausimu, peticija neiškelia jokio visuotinės svarbos klausimo⁵⁴. Šia reforma siekiama sumažinti EŽTT darbo krūvį, tačiau ji dar nepatvirtinta, nes susilaukia daug diskusijų. Vienas svarbiausių oponentų argumentų - šiais kriterijais gali būti pažeista žmogaus teisės kreiptis į teismą. Autorės nuomone, sugriežtinus peticijų pateikimo kriterijus teisė kreiptis į teismą nebūtų apribota – ją galėtų įgyvendinti asmenys, kurie patyrė esminius teisių pažeidimus, būtų apribotas nepagrįstų skundų skaičius. Dabartiniai peticijų priimtinumą pagrindai bus aptariami kitame poskyryje nagrinėjant EŽTT jurisdikcijos ribas.

⁵⁰Blackburn R. The institution and processes of Convention // *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000*. UK: Oxford University Press, 2001. P. 27

⁵¹ Ten pat P. 27

⁵² Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // *Justitia*. 1996. Nr. 3. P. 4-5; 12-13.

⁵³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija// *Valstybės Žinios*. 2000 Nr.: 96 – 3016.

⁵⁴Jočienė D. Europos žmogaus teisių teismo naujos reformos metmenys// Jočienė D. Čilinskas K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004. P.199.

Šiuo metu pagal Konvencijos 34 straipsnį, EŽTT turi įgaliojimus priimti kiekvieno asmens, nevyriausybinių organizacijų ar grupės asmenų, teigiančių, kad jie yra vienos iš susitariančios šalies padaryto teisių, išdėstytų Konvencijoje ir jos protokoluose, pažeidimo aukos, peticijas. Be to, Konvencijos 33 straipsnyje įtvirtinta teisė į teismą kreiptis šalims Konvencijos dalyvėms, dėl jų manymu kitos šalies padaryto Konvencijos ar protokolų nuostatų pažeidimo. Svarbu pabrėžti, kad Konvencija labai reikšminga tuo, kad suteikia galimybę asmenims į EŽTT kreiptis tiesiogiai.

EŽTT paskelbus peticija priimtina, jis pradeda ją su šalių atstovais nagrinėti iš esmės. Bylos nagrinėjimo metu nustatomi bylos faktai ir prireikus atlieka tyrimą. Visais atvejais Teismas visų pirma teikia prioritetą taikos sutarčiai, veikia kaip taikintojas. Kolegijai priėmus sprendimą, kiekviena šalis per 3 mėnesius nuo sprendimo priėmimo, gali prašyti, kad ją peržiūrėtų Didžioji kolegija. Tokie prašymai paprastai patenkinami, jei juose nagrinėjami sudėtingi Konvencijos aiškinimo ir taikymo klausimai, svarbūs visuomenei.

Kaip minėta anksčiau, EŽTT sprendžiant konkrečias bylas ir tuo pačiu aiškinant Konvencijos normas, kuriama unikali jurisprudencija. Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių turinys neapsiriboja žodiniu tekstu – jis nuolat pildomas naujais aspektais, tikslinamas bei konkretinamas⁵⁵. Taigi EŽTT paskirtis neapsiriboja vien Konvencijos teisių ir laisvių apsauga priimant konkrečios bylos sprendimus. EŽTT veikia kaip žmogaus teisių ir laisvių standartų vienodinimo tarptautiniu lygiu mechanizmas. EŽTT įgaliojimus koreguoja vykstančios ir jau įvykdytos reformos. Pradėjus diskusiją apie peticijų priimtinumą toliau tikslinga ją pratęsti aptariant EŽTT jurisdikcijos ribas.

2.2. Europos žmogaus teisių teismo jurisdikcijos ribos

EŽTT jurisdikcijos ribos glaudžiai susijusios su peticijos priimtumo pagrindais (sąlygomis). Galima teigti kad jau kreipimosi į teismą stadijoje EŽTT apibrėžia klausimus, kurie patenka į jo jurisdikciją, o kurie ne. Pagal Konvencijos 28 straipsnį, nutarimas priimti ar atmesti peticiją yra galutinis ir neskundžiamas. Ministrų komitetas nagrinėja individualias peticijas vadovaudamasis *ratione materiae* (iš esmės), *ratione temporis* (laiko pagrindu), *ratione personae* (dėl netinkamo subjekto) pagrindais. Be to, yra tikrinama, ar buvo išnaudotos vidaus gynybos priemonės, ar nebuvo praleistas šešių mėnesių terminas. Pažymėtina, kad jei nors vienas šių pagrindų neatitinka Konvencijos reikalavimų, peticija atmetama.

⁵⁵ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.

Ratione materiae priimtino pagrindas reiškia, kad EŽTT gali nagrinėti peticijas tik dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimų⁵⁶. Pavyzdžiui byloje *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą*⁵⁷ EŽTT nusprendė, kad pareiškėjų, buvusių KGB darbuotojų, po to dirbusių privačios įmonės teisininku ir advokatu, kurie buvo atleisti iš darbo skundai dėl Konvencijos 6 straipsnio 2 ir 3 dalies reikalavimų pažeidimų buvo nepriimtini kaip *ratione materiae* nesuderinami su Konvencija, kadangi pastarosios 6 straipsnio nuostatos taikomos tik baudžiamosiose bylose.

Pažymėtina, kad *ratione materiae* pagrindu EŽTT remiasi nepriimdamas skundų, kai skundžiami nacionalinių teismų sprendimai dėl neteisingo įstatymo pritaikymo ar faktų įvertinimo, nes EŽTT netaiso vidaus teismų sprendimų, nenagrinėja įstatyminių nuostatų ar administracinių aktų atitikties Konvencijai⁵⁸. Kitaip sakant asmuo turėtų skųsti ne savo procesinių teisių pažeidimus, kuriuos gina vidaus įstatymai, o Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimus, kurie kaip jau minėta pirmiausia turi būti apskundžiami vidaus institucijose⁵⁹. Pavyzdžiui byloje *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT nurodė, kad pirmiausia skundą turėtų svarstyti nacionalinės apeliacinės ir kasacinės institucijos⁶⁰. Tačiau teismo sprendimai dažnai atskleidžia pagrindinių įstatymų ar teismų praktikos nesuderinamumus, spragas. Tokiu atveju reikalaujama pašalinti tuos nesuderinamumus, užpildyti tas spragas, kad būtų išvengta panašių pažeidimų ateityje⁶¹.

Ratione temporis priimtino pagrindas reiškia, kad priimtina tik ta peticija, kurios skundžiami po Konvencijos įsigaliojimo valstybėje nutikę įvykiai⁶². Pagal Konvencijos 59 straipsnio 3 dalį, Konvencija įsigalioja deponavus ratifikacinius raštus. Kaip minėta, kad Lietuva ratifikavo Konvenciją 1995 balandžio 27 d., o ratifikavimo raštai deponuoti 1995 birželio 20 d. Taigi Lietuvos piliečiais gali skųsti įvykius, kurie įvyko po šios datos. Atitinkamai svarbios atskirų Konvencijos protokolų įsigaliojimo datos. Pavyzdžiui, septintasis protokolai įsigaliojo 1995 rugsėjo 1 d, tad skundžiant teises įtvirtintas šiame protokole svarbi jų pažeidimo data⁶³.

⁵⁶ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // *Justitia*. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.

⁵⁷ *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą* (pareiškimų Nr. 70665/01 ir 74345/01)

www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=2548b885-65df-4ab4-a8a9-94fb882bd33a Prisijungimo laikas: 2007. 06. 08

⁵⁸ *Silveris ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997. P. 437 – 441.

⁵⁹ Jarašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė justicija www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20naryste%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc Prisijungimo laikas: 2007 09 10

⁶⁰ *Dudgeon v. United Kingdom*. App. No.7525/76, 22 October 1981

⁶¹ Polakiewicz J. *The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000.* (ed. Blackburn R. Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001 P.63

⁶² Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // *Justitia*. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.

⁶³ Katuoka S. Policinga ir Europos žmogaus teisių teismas

http://www.etib.lt/site_files/Policinga%20ir%20C5%BEmogaus%20teises/4teismas.doc. Prisijungimo laikas: 2007.11.01

Pavyzdžiui byloje *Stašaitis prieš Lietuvą* EŽTT nagrinėdamas skundą dėl Konvencijos 5 str. 3 dalies, kuri numato kiekvieno suimto ar sulaikyto pagal Konvencijos 5 str. 1 d. c punktą teisę būti skubiai pristatytam teisėjui bei teisę į teisminį nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, pabrėžė, kad jis negali *ratione temporis* pagrindu nagrinėti įvykių, atsiradusių iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvai dienos, t.y., iki 1995 m. birželio 20 d., kadangi peticijos pateikėjas buvo sulaikytas 1994 m. lapkričio 1 d., o tai sudaro 7 mėnesius ir 19 dienų iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvai⁶⁴. Kitoje byloje Jasiūnienė prieš Lietuvą EŽTT taip pat pažymėjo, kad Sovietų valdžios nusavintos nuosavybės atstatymo klausimai nepatenka į Konvencijos taikymo apimtį *ratione temporis* požiūriu⁶⁵.

Ratione personae priimtino pagrindas reiškia, kad peticiją gali paduoti tik pagrįstai Konvencijos teisių ir laisvių pažeidimo aukomis save laikantys asmenys. Visais atvejais su pažeidimu turi būti susijusi valstybė, o ne privatus asmuo ar organizacija. Laikomasi bendros taisyklės, kad nepriimtinos peticijos, kuriose skundžiamas pažeidžiamas elgesys su kitu žmogumi. Tačiau pasitaiko ir išimčių. Ryškiausias pavyzdys būtų byla *Klass ir kiti prieš Vokietiją*, kurioje EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjų prielaida, kad jų atžvilgiu buvo taikomos sekimo priemonės, neatima iš jų galimybės pateikti peticiją⁶⁶. Be to, peticiją gali pateikti ir nukentėjusiojo giminaičiai jei įtariama, kad valstybė pažeidė Konvencijos 2 straipsnyje įtvirtiną teisę į gyvybę. Peticijų pateikimui netaikomi apribojimai nepilnamečiams, neveiksniams, ribotai veiksnams asmenims.

Verta išskirti pačioje Konvencijoje įtvirtintus principus, kurie taip pat turi įtakos peticijos priimtinumui. Konvencijos 35 straipsnyje įtvirtintos keturios svarbios EŽTT jurisdikciją apibrėžiančios taisyklės. Pirmoji apriboja jurisdikciją iki bylų, kur visos vidinės priemonės buvo išnaudotos⁶⁷. Minėtame straipsnyje įtvirtinta išsemtų vidaus gynybos priemonių taisyklė arba taip vadinamas „nacionalinių teisinių priemonių išsėmimo“ principas⁶⁸. Pagal jį pareiškėjas prieš kreipdamasis į EŽTT turi būti išnaudojęs visas administracines bei teismines priemones, kokios jam buvo pasiekiamos. Pažymėtina, kad turi būti panaudotos tik tos vidaus teisinės gynybos priemonės, kurios yra efektyvios ir veiksmingos⁶⁹. Nacionalinių gynybos priemonių neišnaudojimas yra tik laikina kliūtis, nes EŽTT gali dar kartą nagrinėti peticiją po to, kai pareiškėjas pasinaudos visomis jam prieinamomis gynybos priemonėmis. Beveik kiekvienu

⁶⁴ *Stašaitis v Lithuania*. App. No. 47679/99, 21 March 2002

⁶⁵ *Jasiūnienė v Lithuania*. App no 41510/98, 6 March 2003

⁶⁶ *Klass and others v. Germany* App. No. 5029/71, 6 September 1978

⁶⁷ Blackburn R. The institution and processes of Convention. // *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000*. UK: Oxford University Press, 2001. P.25,27

⁶⁸ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // *Justitia*. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.

⁶⁹ *Ankerl v. Switzerland* App. No. 17748/91 23 October 1996, para 34. *Kopp v. Switzerland* App. No. 23224/94, 25 March 1998

konkrečiu atveju EŽTT aiškinasi, kokios vidinės gynybos priemonės turėjo būti panaudotos, ar jos buvo prieinamos pareiškėjui. Išskiriami kriterijai, kuriais remiantis nustatoma, ar vidaus gynybos priemonės buvo tinkamos – tai tesinės gynybos prieinamumas, tikslingumas bei efektyvumas⁷⁰.

Neatskiriamai nuo vidaus gynybos priemonių taisyklės aiškintina Konvencijos 35 straipsnyje įtvirtinta 6 mėnesių taisyklė. Pagal ją pareiškėjas gali paduoti peticiją per 6 mėnesių laikotarpį nuo galutinės administracinės ar teisminės institucijos sprendimo dienos arba nuo tada, kai pareiškėjas sužino apie sprendimą ir turi galimybę pateikti peticiją EŽTT.

Trečioji taisyklė nurodo, kad EŽTT nepriima nagrinėti peticijos, jei ji yra anonimiška. Visais atvejais būtina pateikti informaciją, leidžiančią identifikuoti pareiškėją. Tame pačiame 35 straipsnyje nurodyta dar viena taisyklė, kad Teismas nepriima nagrinėti iš esmės tos pačios jau svarstyto peticijos atitinka *res judicata* principą. T.y. pilnai teismo išspręstas klausimas to paties teismo nenagrinėjamas. Visais atvejais, paaiškėjus bylai reikšmingos faktinėms aplinkybėms, kurios nebuvo žinomos pirmos peticijos padavimo metu, ji bus nagrinėjama iš naujo.

Apibendrinant galima teigti, kad EŽTT Konvencijoje įtvirtintas jurisdikcijos ribas aiškiai apibrėžia savo jurisprudencijoje bei taiko griežtas sąlygas peticijų priimtinumui. EŽTT nesiima spręsti klausimų, kurių neišsprendė nacionalinės žmogaus teisių ir laisvių gynybos priemonės ir laiko save viršesniu už paskutinę instanciją. Griežtos peticijos priimtumo taisyklės sudaro sąlygas pareiškėjams nepiktnaudžiauti savo teise kreiptis į EŽTT, kol neišnaudotos vidaus gynybos priemonės ir tuo pačiu parodo EŽTT požiūrį, kad pagrindinis ir efektyviausias žmogaus teisių ir laisvių apsaugos mechanizmas visų pirma turi veikti valstybės viduje. EŽTT tiria tas bylas, kurios rodo spragas nacionalinėje teisės sistemoje – tiek teisės aktų tiek praktiniame lygmenyje. Ir savo sprendimais daro poveikį atitinkamai teisės sistemai, skatindamas tobulinti teisių ir laisvių apsaugos mechanizmą. Verta išsiaiškinti, ar Tam tikro pažeidimo klausimas, kurį sprendžia EŽTT savo precedentine galia daro poveikį ne tik konkrečioms bylos šalims, bet ir visoms Konvenciją ratifikavusioms valstybėms. Todėl tikslinga toliau apžvelgti, kokį poveikį turi EŽTT sprendimai, tiksliau, kokios jų teisinės pasekmės.

2.3 Europos žmogaus teisių teismo sprendimų teisinės pasekmės

Tiesioginės Europos žmogaus teismo sprendimų teisinės pasekmės nenumatomos nei Konvencijoje, nei atitinkamuose nacionaliniuose įstatymuose, per kuriuos Konvencija inkorporuojama į vidaus teisę. Tačiau egzistuoja tam tikri privalomi įpareigojimai, kuriuos šalys

⁷⁰ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13

turi vykdyti po to, kai byloje buvo nustatytas Konvencijos pažeidimas. Pagal nusistovėjusią EŽTT doktriną ir Konvenciją, nacionaliniai teismai ir valdžios organai turi kompensuoti nukentėjusiems žalą, patirtą dėl pažeidimų ir kiek tik įmanoma atstatyti padėtį, buvusią iki pažeidimo⁷¹. 1995 metais Lietuva, pripažinusi Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją, įsipareigojo vykdyti jo sprendimus⁷². Konvencijos 46 straipsnyje nurodyta, kad Konvencijos šalys įsipareigoja vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra. Vis dėlto nepaneigiama EŽTT sprendimų reikšmė visoms valstybėms narėms, nors formaliai sprendimus vykdyti įpareigoja tik valstybes – bylos šalis.

Teigiama, kad vienintelė EŽTT taikoma sankcija yra valstybės įvykdyto žmogaus teisių pažeidimo nustatymas ir kompensacijos priteisimas⁷³. Teismas negali įpareigoti valstybę imtis kokių nors veiksmų – išteisinti asmenį ar grąžinti jam turtą. Tai laikoma valstybės vidaus reikalu. Vis dėlto, teismui priėmus sprendimą, valstybė turi šį sprendimą vykdyti, o jei teismas įpareigoja atlyginti materialinę ar moralinę žalą, ji turi tai padaryti. Nors pačiai valstybei teismas sankcijų netaiko, ji pati sprendžia, kaip atstatyti prieš pažeidimą buvusią padėtį bei pakeisti įstatymus bei jų taikymo praktiką. Tokiu būdu EŽTT dar kartą įrodo savo poziciją, kad jis nelinkęs vienodinti ir harmonizuoti priemonių, kuriomis užtikrinama žmogaus teisių ir laisvių apsauga – tai vidaus teisinio reguliavimo dalykas. Taigi kiekviena valstybė turi teisę savo įstatymuose numatytais priemonėmis vykdyti sprendimus. Tuo tarpų sprendimų vykdymą kontroliuojančio Ministrų komiteto pagrindinė užduotis šiame kontekste yra valstybėms *priminti* jų įsipareigojimus gerbti Konvenciją ir EŽTT sprendimus⁷⁴.

EŽTT yra pažymėjęs, kad jis neturi kompetencijos panaikinti, atšaukti ar pakeisti įstatymo nuostatas ar individualius sprendimus, kuriuos priėmė nacionalinės institucijos⁷⁵. Tačiau šalis atsakovė turi vykdyti sprendimą pagal tarptautinį įsipareigojimą, kylantį iš 46 Konvencijos straipsnio. Šiuo atžvilgiu, reikia pastebėti, kad be sprendimų grynai procedūrinio pagrindu, EŽTT priima dviejų rūšių sprendimus. Pirmaisiais (dar vadinamais aiškinamaisiais) teismas nusprendžia, ar tam tikras valstybės veiksmas prieštarauja Konvencijos nuostatomis. Antraisiais teismas nutaria pareiškėjui skirti teisingą atlyginimą (41 Konvencijos str.), kuris dažniausiai yra piniginės formos kompensacija už fizinę ir moralinę žalą bei kreipimosi į EŽTT išlaidas. Teisingas atlyginimas yra skiriamas tada, kai EŽTT nustato, jog konkrečios šalies

⁷¹ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (Blackburn R Polakiewicz J) UK: Oxford University Press, 2001. p.66 – 72.

⁷² Jočienė D. Europos žmogaus teisių Konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000

⁷³ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: 1998 P. 269

⁷⁴ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.

vidaus įstatymai numato tik dalinį atlyginimą už žalą⁷⁶ Lietuvoje atlyginimas už žalą, kurią nustatė EŽTT išmokamas pagal specialų įstatymą⁷⁷.

Teisines pasekmes kylančias iš aiškinamosios sprendimo dalies, kurioje pripažįstamas Konvencijos pažeidimas, kartais sudėtinga tiksliai nustatyti. Nors būtent ši EŽTT sprendimų dalis yra aktuali visoms Konvenciją ratifikavusioms šalims. Kaip jau minėta, valstybės šalys turi tam tikrą pasirinkimo laisvę pasirenkant priemones įvykdant savo įsipareigojimus pagal 46 Konvencijos straipsnio 1 dalį⁷⁸. Vadinasi EŽTT svarbu ne būdai, kuriais susitariančios šalys garantuos Konvencijos nuostatų apsaugą bei teisingą atpildo sistemą už jų pažeidimą, bet būtent rezultatas.

EŽTT nustačius Konvencijos pažeidimą, šalis atsakovė įpareigota nedelsiant nutraukti neteisėtus veiksmus. Praktinės šio įsipareigojimo pasekmės neturėtų būti pervertintos. Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT paprastai imasi bylos, kai nacionalinės priemonės būna išnaudotos (Konvencijos 35 straipsnis) ir nebuvo pasiekta draugiško susitarimo (38 str.), retas atvejis, pažeidimas vis dar tęsiasi kai teismas paskelbia savo sprendimą.

Nutraukimas tampa aktualus, jei pripažintas pažeidimas yra tęstinio pobūdžio. Atsižvelgiant į kriterijus, kuriuos EŽTT išskyrė siekdamas atskirti „tęstinius pažeidimus“ ir „momentinius veiksmus sukeliančius besitęsiančius padarinius“, gali būti išskirti tokie tęstinio pažeidimo pavyzdžiai: įstatymo, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konvencijai, taikymas; besitęsiantis sulaikymas pažeidžiant 5 Konvencijos straipsnį, pastovus kišimasis į asmeninį ir šeimos gyvenimą; pažeidžiant 8 Konvencijos str. ir pan.⁷⁹. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad įpareigojimas nutraukti tęstinį pažeidimą yra ypač svarbus atvejais, kai įstatyminės nuostatos pažeidžia Konvencijoje deklaruojamas teises ir laisves⁸⁰. Kadangi skubus įstatymo anuliuojimas ar galiojimo sustabdymas gali sukelti sudėtingų konstitucinių problemų šaliai atsakovei, todėl pakanka, kad įstatymo nuostatos daugiau nebūtų taikomos. Tačiau išimtis taikytina baudžiamojo įstatymo nuostatoms, kurios tiesiogiai prieštarauja Konvencijai. Padariniai, kuriuos sukelia tam tikras žmogaus elgesys, kuris Konvencijos yra laikomas neteisėtas negali būti kompensuotas

⁷⁶ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000.(ed. Blackburn R. Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001. p.64 – 65.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas// Valstybės Žinios, 2002 Nr. 56 – 2228.

⁷⁸ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (ed. Blackburn R. Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001. p. 55 – 57.

⁷⁹ De Becker v Belgium. App. No. 214/5, 27 March 1962; Z v Finland. App. No. 22009/93, 25 February, 1997.

⁸⁰ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (ed. Blackburn R. Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001. p.57 – 60.

vien tik įstatyminių nuostatų netaikymu. Tokiais atvejais ginčytinų įstatymų galiojimas laikomas tęstiniu Konvencijos teisių pažeidimu⁸¹.

Pagal EŽTT praktiką, šalis atsakovė yra įpareigota ištaisyti visas teises ir faktines pasekmes, kurias sukėlė Konvencijos pažeidimas ir sugražinti pareiškėją į padėtį, kurioje jis arba ji buvo iki pažeidimo⁸². Prieš pažeidimą buvusios padėties atstatymas priklauso nuo konkrečių faktinių bylos aplinkybių, tačiau EŽTT pateikė tam tikras priemones, kurios padėtų atstatyti iki teisių ir laisvių pažeidimo buvusią padėtį. Pvz. Galėtų būti atnaujinamas teismo procesas, kurio metu buvo įvykdyta procedūrinių teisių pažeidimų⁸³, atsižvelgti į nepagrįstai ilgo sulaikymo trukmę (Konvencijos 5 str.) skiriant bausmę⁸⁴. Be to, siekiant atstatyti padėtį iki pažeidimo šalis atsakovė įpareigota panaikinti įstatymines nuostatas su taikomu atgaline data poveikiu ir atšaukti visus jų pagrindu atliekamus veiksmus⁸⁵.

Nagrinęjant EŽTT sprendimų teises pasekmes būtina paminėti, kad įstatymo nuostatos, pripažintos nesuderinamos su Konvencija turi būti pataisytos. Remiantis Konvencijos 41 straipsniu, paprastai nereikalaujama ištaisyti atitinkamus įstatymus atgaline data. Teoriškai, įstatyminės pataisos po nepalankaus nutarimo EŽTT gali būti vertinamos kai padėties prieš pažeidimą atkūrimas arba kaip prevencinė priemonė, užkertanti kelią pažeidimams ateityje. Pabrėžtina, kad Valstybė privalo gerbti Konvencijas nuostatas ir ginti įtvirtintas joje teises ir laisves nepriklausomai nuo to, ar jas padarė valstybės institucijos ar privatūs asmenys. Nesant tiesioginės valstybės atsakomybės, jis gali būti įpareigota atsakyti pagal 1 ir 13 Konvencijos straipsnius – už tai, kad pažeista teisė nėra saugoma įstatymo ar pažeidimo aukai nėra garantuota teisė į veiksmingą teisinę gynybos priemonę⁸⁶.

Apibendrinant, EŽTT sprendimų teisinės pasekmės iš esmės susijusios su moralinės arba materialinės žalos kompensacija ir iki pažeidimo buvusios padėties atstatymu. Be to valstybės yra įpareigos nutraukti teisės aktų taikymą, jei jų pagrindu buvo pažeistos Konvencijoje įtvirtintos teisės ir laisvės.

Verta pastebėti, kad egzistuoja ir formalistinis požiūris į Europos žmogaus teisių teismo doktriną, pagal kuri įsipareigojimai pagal 46 str. kyla tik konkrečioms bylos šalims ir ignoruojamas EŽTT, kaip oficialaus Konvencijos aiškintojo, vaidmens svarba. Tačiau juk negalima ignoruoti fakto, kad be žalos atlyginimo pareiškėjui šis teismas savo sprendimais

⁸¹ *Dudgeon v. United Kingdom*. App. No.7525/76, 22 October 1981, *Norris v. Ireland*. App. No. 10581/83, 26 October 1988.

⁸² *Mentes v. Turkey*. App. No. 23186/94, 24 July 1998

⁸³ *Piersack v. Belgium*. App. No. 8692/79, 1 October 1982, para 50.

⁸⁴ *Neumeister v. Austria*. App. No. 1936/63, 7 May 1974

⁸⁵ Polakiewicz J. *The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000.* (ed. Blackburn R, Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001. p.60-62.

⁸⁶ Jakobs Francis G., White Robin C.A. *The European Convention on Human rights.* Oxford, 1996, p. 354.

prisideda Konvencijos pažeidimų prevencijos ir aiškina Konvencijoje deklaruojamų teisių ir laisvių turinį⁸⁷.

2.4. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai kaip teisės aiškinimo šaltiniai

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pabrėžęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui⁸⁸. Taigi svarbu išsiaiškinti, EŽTT sprendimų kaip teisės aiškinimo šaltinio vaidmenį.

Europos žmogaus teisių teismo jurisdikcija taikyti ir aiškinti Konvencijos taikymo klausimus įtvirtinama pačioje Konvencijoje, 32 straipsnyje⁸⁹. Tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad Konvencijos taikymo ir aiškinimo klausimus jis nagrinėja trimis formomis – nagrinėdamas tarpvalstybines bylas, individualias peticijas bei teikdamas konsultacines išvadas (33, 34 ir 47 str.). Taigi EŽTT yra tiesiogiai Konvencijos įgaliotas aiškinti Konvenciją.

Lietuva ratifikavusi Konvenciją prisiėmė įsipareigojimus remtis ne tik ja, bet ir atsižvelgti į EŽTT sprendimus. Taigi pagal Konvenciją, EŽTT sprendimas privalomas tik ginčo šalims (Konvencijos 46 str. 1 d.), tačiau pažymėtina, kad sprendimai turi neabejotiną precedentinę vertę panašioms byloms. Kalbant apie panašias bylas nebūtinai turima omeny vien EŽTT bylas. Sprendimai turi precedentinę vertę ir nacionaliniams teismams, taikant Konvencijos normas atitinkamose bylose, tuo pačiu ir konstitucinės justicijos bylose, kuriose nagrinėjamas tam tikrų teisės normų atitikimas Konstitucijai.

Svarbu išsiaiškinti, kokiomis taisyklėmis EŽTT remiasi aiškindamas Konvenciją. Pats Konvencijos aiškinimo pagrindas yra Vienos konvencijos 31 straipsnio nuostatos. Pagal minėtą straipsnį, sutartis aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą. Be sutarties konteksto, dar atsižvelgiama į visus vėlesnius susitarimus, tos sutarties šalių sudarytus dėl jos aiškinimo ar jos nuostatų taikymo visą vėlesnę tos sutarties taikymo praktiką, kuri išreiškia tos sutarties šalių sutarimą dėl sutarties aiškinimo⁹⁰. EŽTT požiūris į Konvencijos aiškinimą buvo gerai apibendrintas EŽTT teisėjo Bernhart, kurio nuomone žmogaus teisių sutarčių aiškinimui

⁸⁷ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (ed. Blackburn R. Polakiewicz J.) UK: Oxford University Press, 2001. p.62- 64.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105;

⁸⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės Žinios. 2000 Nr.: 96 – 3016

⁹⁰ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės Žinios, 2002 Nr.: 13 - 480

taikytinos bendros sutarties aiškinimo taisyklės, bet dėl skirtingo sutarčių objekto ir paskirties tradicinės taisyklės koreguotinos. Nors Konvencijos nuostatos turi tarptautinę reikšmę, būtina tą tarptautinę reikšmę įtvirtinti lyginamąja valstybių teisinių sistemų analize⁹¹. Kitaip sakant, EŽTT aiškindamas Konvenciją turi remtis ne tik joje įtvirtintomis fundamentaliomis nuostatomis bet ir atsižvelgti į valstybių taikančių Konvenciją panašumus ir skirtumus. Juk žmogaus teisių ir laisvių apsauga skirtingomis priemonėmis užtikrinama skirtingose teisinėse sistemose. Remiantis tuo pabrėžtina, kad žmogaus teisių sutartys turi būti aiškinamos objektyviai ir dinamiškai, atsižvelgiant į socialines sąlygas ir raidą, plėtotę, nes idėjos ir sąlygos dominavusios sutarties pasirašymo metu neišvengimai kito ir kinta. Nepaisant to, kaip pažymi Europos žmogaus teisių teismo teisėjas Bernhardt, sutarties aiškinimas neturi peržengti sutartyje įtvirtintų nuostatų ribų - aiškinimas turi gerbti sutarties tekstą⁹².

Taigi EŽTT aiškindamas Konvenciją kuria unikalią jurisprudenciją, kuriai suteikiama precedentinė reikšmė. Apie precedentinę EŽTT sprendimų reikšmę nemažai kalbama užsienio mokslinėje literatūroje. Teigiama, kad spręsdamas bylą iš esmės EŽTT siekia ne tik nustatyti pažeidimą ir paskirti tinkamą baudą, bet išaiškinti prigimtį ir apimtį įsipareigojimų, kurie kyla iš gana plačiai Konvencijoje suformuluotų teisių ir laisvių⁹³. Apie savo sprendimų precedentinę reikšmę teismas yra užsiminęs daugelyje bylų⁹⁴. Pavyzdžiui byloje *Airija prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT pasisakė, kad jo veiklos tikslas yra ne tik spręsti bylas, bet ir „išsiaiškinti, ir plėtoti Konvencijos nustatytas taisykles, tokiu būdu padedant šalims laikytis įsipareigojimų“⁹⁵.

Kituose sprendimuose EŽTT yra pareiškęs, kad valstybių įsipareigojimų pagal konvenciją prigimtį ir apimtį jis yra išaiškinęs ankstesniuose sprendimuose⁹⁶. Taigi vėl raginama atsižvelgti į ankstesnę praktiką įvertinant precedentinę jo sprendimų reikšmę. EŽTT pripažįsta, kad yra ribojamas savo sukurtos doktrinos⁹⁷. Plėtodamas Konvencijos nuostatų turinį byla po bylos jis turi atsižvelgti į savo anksčiau išdėstytą poziciją ir tai daro praktiškai kiekvienoje byloje. Tai nereiškia, kad EŽTT negali keisti savo pozicijos. Ji gali būti koreguojama priklausomai nuo kintančių Europos socialinių ekonominių sąlygų. Kitaip sakant, Konvencijos nuostatų sampratų aiškinimas turi būti „dinamiškas“. Nes kaip išreikšta byloje *Tyrer prieš*

⁹¹ Bernhardt R. Thoughts on interpretation of human rights treaties // Francis G. Jacobs and Robin C. A. White, The European Convention on Human rights. Oxford university press, 2 leidimas 1996. P. 70

⁹² Ten pat, P. 71

⁹³ Polakiewicz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (ed. Blackburn R. Polakiewicz J) UK: Oxford University Press, 2001. p. 72

⁹⁴ *Winterwerp v. The Netherland*. App.No. 6301/73, 24 October 1979; *Albert and Le Compte v. Belgium* App. No. 7299/75;7496/76, 10 February 1983, *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, App. No. 7511/76;7743/76, 25 February 1982.

⁹⁵ *Ireland v. United Kingdom*. App. No. 5310/71, 18 January 1978, para 154.

⁹⁶ *De Cubber v. Belgium*. App.No. 9186/80, 26 October 1984 para 50.

⁹⁷ Blackburn R. The institution and processes of Convention // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. UK: Oxford University Press, 2001. P. 28

Jungtinę Karalystę, Konvencija turi būti laikoma „gyvu instrumentu, aiškintinu šiandieninių sąlygų kontekste“⁹⁸.

EŽTT aiškiai pabrėžia, kad nuostatų aiškinimu išplėtota jo doktrina kyla iš pačios Konvencijos ir neturėtų būti laikoma teisėjų sukurta teise⁹⁹. Todėl nacionaliniams teismams labai patariama atsižvelgti į EŽTT praktiką iškilus Konvencijos taikymo klausimams. Verta pažymėti, kad byla po bylos išplėtos tam tikros nuostatos aiškinimo nepaisymas savaime nebus laikomas Konvencijos 46 straipsnio pažeidimu¹⁰⁰. Tačiau EŽTT aiškinimo nepaisymas neišvengiamai sukurs prielaidas naujiems bei pasikartojantiems Konvencijos pažeidimams, todėl būtina į EŽTT jurisprudenciją ne tik atsižvelgti, bet ir aktyviai remtis ja siekiant užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą ir užkirsti kelią panašioms pažeidimams ateityje.

Šio tyrimo kontekste vėl paminėtinas Lietuvos Konstitucinis Teismas, kuris remiasi EŽTT jurisprudencija bylose, susijusiose su Konvencijoje įtvirtintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Įdomu tai, kad EŽTT pirmininkas L. Wilhaberis pastebėjo, kad EŽTT galima vadinti kvazikonstituciniu teismu¹⁰¹. Ši sąvoka aiškinama tuo, kad EŽTT nagrinėjami klausimai yra konstituciniai klausimai, nes juose nagrinėjamos pagrindinės Europos piliečių teisės. Taigi pats laikas išsamiau aptarti Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo sąsajas per Konvenciją užtikinančios institucijos doktrinos įtaką Konstitucinei justicijai.

⁹⁸ *Tyrer v. United Kingdom*. App. No. 5856/72, 25 April 1978

⁹⁹ *Valenzuela Contreras v. Spain* App. No. 27671/95, 30 July 1998, para 60.

¹⁰⁰ Polakiewicz J. *The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000.* (ed. Blackburn R. Polakiewicz J) UK: Oxford University Press, 2001. p. 72- 73.

¹⁰¹ Wildhaber L. *The place of European Court of Human rights in the European Constitutional landscape.* Strasbourg, 2002.

<http://64.233.183.104/search?q=cache:JNluPwIEIwAJ:www.confcoconsteu.org/reports/Report%2520ECHR-EN.pdf+Wildhaber+The+place+of+European+Court+of+Human+rights+in+the+European+Constitutional+landscape.&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> Prisijungimo laikas: 2007 11 30

3. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ ĮTAKA KONSTITUCIJOS AIŠKINIMUI

Konstitucinio Teismo praktikoje susiformavo Konvencijos taikymo „dviejų aukštų sistema“: argumentacijoje remiamasi ne tik Konvencijos nuostatomis Teismas savo nutarimuose remiasi ne tik Konvencijos nuostatomis, bet motyvuodamas savo poziciją pasitelkia ir EŽTT praktiką¹⁰². Kitaip sakant, savo nutarimuose Konstitucinis Teismas parodo nuostatą atsižvelgti ne tik į Konvencijos normas, bet ir į jurisprudenciją institucijos, kuri tas normas aiškina. Minėtoji „dviejų aukštų sistema“ skatina atkreipti dėmesį į Konvencijos ir EŽTT sprendimų įtaką konstitucinei justicijai, todėl svarbu išsiaiškinti, kaip ir koku mastu ta įtaka pasireiškia.

Pasak E. Jarašiūno, nors Konstitucinis Teismas yra nepriklausoma ir savarankiška institucija, jis negali nepaisyti tarptautinio konteksto, ypač atsižvelgiant į tai, kad Konvencijos apsaugos institucija „laikydamosi tų pačių principų, sprendžia tas pačias problemas“¹⁰³. Šioje darbo dalyje bus nagrinėjamas konstitucijos 20, 30 ir 22 straipsnių turinio bei atitinkamai Konvencijos 5, 6 ir 8 straipsnių aiškinimo ypatumai, atsižvelgiant į tai, kaip Europos žmogaus teisių teismo pateikiama Konvencijos normų samprata atspindi Konstitucinio Teismo pateikiamame Konstitucijos aiškinime.

3. 1. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinės teisės į laisvę aiškinimui

Konstitucinis Teismas yra nedviprasmiškai pavadinęs nusikalstamą veiklą „socialiniu blogiu“¹⁰⁴. Tai reiškia, kad nusikaltimai apima daugiau nei santykius tarp nusikaltėlio, aukos ir teisėsaugos institucijų. Nusikaltimai - visuomenės standartų, taisyklių laužymas - sutrikdo pačios visuomenės harmoningą būvį. LR Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nurodyto imperatyvo užkirsti kelią nusikalstamumui, tačiau vien jau preambulėje nurodytas teisinės valstybės principas reiškia, kad valstybė turi užtikrinti teisingumą, saugumą ir visuomenės darną. Tad būtina pasirūpinti ne tik deramu teisingumo įvykdymu bet ir prevencinėmis priemonėmis, padedančiomis užkirsti kelią būsimam nusikaltimui. Prevencinių priemonių klausimui teisės į laisvę kontekste bus skiriamas ypatingas dėmesys, nes Konstitucinis Teismas daugiausia remiasi

¹⁰² Jarašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė justicija// www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20naryste%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc Prisijungimo laikas: 2007 09 10

¹⁰³ Ten pat.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 1 – 7.

EŽTT praktika aiškindamas būtent šį teisės į laisvę suvaržymą. Tikslinga analizę pradėti Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje įtvirtinta teisės į laisvę samprata.

3.1.1. Teisės į laisvę samprata

Konstitucijos 20 straipsnyje numatyta:

žmogaus laisvė neliečiama.

Konvencijos 5 straipsnyje numatyta:

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą.

Konstitucijos 20 straipsnio normos laikytinos bendromis, universaliomis, apibūdinančiomis esminę visų žmonių teisę į laisvės neliečiamybę¹⁰⁵. Pažymėtina, kad su teise į laisvę, Konstitucinis Teismas glaudžiai sieja žmogaus teisę į asmens neliečiamybę, kuri yra įtvirtinta Konstitucijos 21 straipsnyje. Asmens neliečiamybės turinys platesnis – jį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tuo tarpu teisė į laisvę Konstitucijos nuostatose traktuotina kaip teisė į fizinę asmens laisvę. Konstitucinis Teismas kalbėdamas apie fizinę asmens laisvę pabrėžia, kad žmogaus laisvės neliečiamybė sudaro sąlygas atlikti bet kokius teisinius veiksmus, įgyvendinti teises galimybes įvairiose gyvenimo srityse¹⁰⁶. Šis Konstitucinio Teismo pastebėjimas padidina teisės į laisvę apribojimo pagrindų griežto reglamentavimo prasmę, nes netekęs laisvės žmogus tuo pat metu netenka daugelio kitų teisių ir laisvių.

Kadangi Konstitucija yra vientisas dokumentas ir jos nuostatos tarpusavyje susijusios, šiame kontekste paminėtina ir Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos įstatymų. Ši nuostata parodo, kad teisė į laisvę nėra absoliuti. Kadangi žmogus gyvena žmonių visuomenėje, jo teisę į laisvę apriboja kitų žmonių laisvė¹⁰⁷. Kitaip tariant, žmogus naudodamasis teise į laisvę yra apribojamas kitų žmonių laisvės. Tačiau kaip minėta anksčiau, Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtinta teisė į laisvę turėtų būti suprantama ne plačiąja prasme (kuri apimtų pvz. saviraiškos laisvę), bet būtent kaip fizinės laisvės garantija. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad ši laisvė – tai asmens apsauga nuo savavališko sulaikymo ir

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002. 1 d. P. 134

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105

¹⁰⁷ Ten pat

suėmimo¹⁰⁸. Taigi šis straipsnis iš esmės yra skirtas asmenų apsaugai nuo neteisėtų valstybės valdžios institucijų veiksmų.

Aptariant EŽTT poziciją dėl Konvencijos 5 straipsnyje įtvirtintos „teisės į laisvę ir saugumą“ turinio, pažymėtina, kad nors Konvencijos straipsnio tekstinėje išraiškoje minima ne tik teisė į laisvę, bet ir teisė į saugumą, „asmens saugumas“ turi būti suprantamas būtent fizinės laisvės kontekste¹⁰⁹. Šios teisės svarbą EŽTT pabrėžė daugelyje bylų. Antai byloje *Kurt prieš Turkiją* EŽTT teigė: „Konvencijos autoriai įtvirtino individo teisės į laisvę apsaugą, pateikdami esminių teisių kodeksą, pagal kurį laisvę gali suvaržyti tik įstatymų nustatyta tvarka įgaliota institucija. Be šių apsaugos priemonių išskiltų grėsmė fizinei laisvei bei asmeniniam saugumui“¹¹⁰. Minėtoje byloje EŽTT nurodė, kad 5 straipsnis yra skirtas apsaugoti asmenis nuo neteisėtų valstybės institucijų veiksmų – neteisėto laisvės atėmimo. Pažymėtina, kad EŽTT ne kartą yra pabrėžęs, kad bet koks laisvės suvaržymas turi ne tik atitikti nacionalinius įstatymus ir procesines taisykles bet tuo pačiu nepažeisti konvencijos 5 straipsnio tikslo, kuris yra ginti individus nuo valstybės institucijų savivaliavimo¹¹¹. Konkrečiu *Kurt* atveju, pareiškėjos sūnus buvo laikomas nelaisvėje kareivių. Jo laisvės atėmimui nebuvo jokio oficialaus pagrindo. EŽTT nuomone šis faktas savaime turi būti laikomas pažeidimu, nes tokiu būdu laisvės atėmėjams yra sudaromos palankios sąlygos nuslėpti savo dalyvavimą nusikaltime, pabėgti nuo atsakomybės už sulaikytojo likimą. EŽTT požiūriu, jei nėra sulaikymo įrašų, kuriuose nurodyta data, laikas, vieta ir sulaikytojo vardas bei sulaikymo priežastys ir asmuo, kuris atsakingas už sulaikymą, tai yra nesuderinama su Konvencijos 5 straipsnio tikslu¹¹². EŽTT požiūriu, siekiant veiksmingai užtikrinti teisę į laisvę, bet koks jos atėmimas visada turėtų būti objektyviai pagrįstas ir neilgesnis negu būtina¹¹³.

Taigi matome, kad teisės į laisvę samprata Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijoje sutampa šiais aspektais: teisė į laisvę apsiriboja fizine asmens laisve; jos esmė - apsaugoti asmenį nuo valstybės institucijų neteisėtų laisvės atėmimo veiksmų. Tiek Konstitucinis Teismas, tiek EŽTT laikosi tvirtos pozicijos, kad teisė į laisvę nėra absoliuti, tad būtina aptarti šios teisės ribojimo pagrindus.

¹⁰⁸Lietuvos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. Nr.15-402

¹⁰⁹Macovei M. The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights// Human rights handbooks, No. 5, Council of Europe, 2002. P. 6

¹¹⁰ *Kurt v. Turkey*. App. No. 37038/97, 29 November 2005, para 123.

¹¹¹ Ibid para 122

¹¹² Ibid para 125

¹¹³ Macovei M. The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights// Human rights handbooks, No. 5, Council of Europe, 2002. P. 7

3.1.2. Teisės į laisvę ribojimo pagrindai

Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalyje numatyta:

Niekas negali būti savavališkai sulaikytas ar laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimama laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas.

Konvencijos 5 straipsnyje numatyta:

Niekam laisvė negali būti atimama kitaip kaip šiais atvejais, ir įstatymo nustatyta tvarka.

Daugiausia Konstitucinis Teismas pasisako apie Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtintus teisės į laisvę ribojimo pagrindus¹¹⁴. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmens sulaikymo teisėtumo principas: asmeniui laisvė gali būti suvaržyta tik įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka¹¹⁵.

Konvencijoje numatytas išsamus sąrašas pagrindų, kuriais remdamasi valstybė gali riboti žmogaus laisvę, tuo tarpu Konstitucijoje lakoniškai nurodyta, kad būtina remtis įstatymu. Tačiau Konstitucinis Teismas savo išvadoje dėl Konvencijos normų atitikimo Konstitucijai pažymėjo, kad Konvencijos 5 straipsnis savo apimtimi – specialusis, jis išvardija ribojimo pagrindus, kuriuos įtvirtinta ne tik Konstitucija, bet ir kiti Lietuvos įstatymai, todėl savo turiniu (nors jo apimtis formaliai didesnė), šis straipsnis Konstitucijai neprieštarauja¹¹⁶. Vienas Konvencijoje įtvirtintų ribojimo pagrindų detaliau bus aptartas tolesniame poskyryje, o dabar pažymėtina, kad bet koks laisvės apribojimas pagal Konstituciją turi būti „įstatymo nustatyta tvarka“. Tai reiškia, kad atitinkamuose teisės aktuose turi reglamentuojama teisės į laisvę apribojimo tvarka. Tuo tarpu Konvencijos straipsnyje išvardijami atvejai, kuriuose laisvės apribojimai leidžiami suponuoją, ši priemonė bus nustatyta „įstatymo nustatyta tvarka“. Remiantis EŽTT praktika, įstatyminio pagrindo reikalavimas reiškia, kad bet koks apribojimas, turi atitikti nacionalinius įstatymus¹¹⁷. Taigi Konvencijos tekste išvardijami pagrindai turi atitikti Lietuvos įstatymus, kas

¹¹⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 15 – 402; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105

¹¹⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196.

¹¹⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹¹⁷Macovei M. The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights// Human rights handbooks, No. 5, Council of Europe, 2002. P. 9

atitinka Konstitucijos 20 straipsnio nurodymus. Vyrauja nuomonė, kad Konstitucijos 20 straipsnio nurodymas, kad „galimas asmens sulaikymas, suėmimas“ atspindi laisvės atėmimo būdus, bet neatskleidžia jų taikymo pagrindų¹¹⁸. Todėl aiškinant 20 straipsnio turinį reikėtų analizuoti šalies įstatymus. Europos žmogaus teisių teismas *Winterwerp* byloje¹¹⁹ pažymėjo, kad labai svarbu paties įstatymo kokybė. Įstatymas ne tik turi būti prieinamas visiems asmenims, bet pakankamai tiksliai suformuluotas. Taigi „įstatymas“ EŽTT doktrinoje turi platesnę reikšmę – ne vien kaip nacionaliniai valstybės įstatymai ir poįstatyminiai aktai – tai ir valstybės valdžios institucijų sprendimai.

Siekiant atskleisti EŽTT sprendimų įtaką Konstitucinio Teismo teisės į laisvę aiškinimui, prasminga atskleisti prevencinio poveikio priemonių kaip teisės į laisvę suvaržymo klausimą.

3.1.3. Prevencinio poveikio priemonių taikymas teisės į laisvę ribojimo kontekste

Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalyje numatyta:

Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas jo sulaikymo pagrindumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas.

Konvencijos 5 str. 1 d. c p numatyta:

Niekam laisvė negali būti atimama kitaip kaip šiais atvejais ir įstatymo nustatyta tvarka, kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti¹²⁰.

Palyginus šių nuostatų tekstines išraiškas matyti, kad Konvencijoje nurodyta platesnė garantija, nes teismui turi būti pristatytas kiekvienas sulaikytas asmuo, o Konstitucijoje tik nusikaltimo vietoje sulaikytasis. Tačiau Konstitucinis Teismas savo išvadoje dėl šių normų atitikimo pažymi, kad tam tikros teisės ir laisvės neįtvirtinimas Konstitucijos tekste dar nereiškia, kad šios teisės negarantuojamos Lietuvos teisėje sistemoje. Paprastai jos garantuojamos per kitus įstatymus. Dėl minėtų nuostatų Konstitucinis Teismas pažymi, kad Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalies nuostatos paskirtis yra užtikrinti, kad asmuo teismui būtų pristatomas per 48 valandas, o tai yra ne kas kita, kaip skubaus pristatymo garantija. Atitinkamai palyginęs „skubaus

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002. 1 d. P. 136

¹¹⁸ Ten pat 137 psl.

¹¹⁹ *Winterwerp v. The Netherlands*. App No. 6301/73, 24 October 1979

¹²⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija// Valstybės Žinios. 2000 Nr.: 96 – 3016.

pristatymo į teismą“, įtvirtinto Konvencijos 5 straipsnyje ir Konstitucijoje įtvirtinto „48 valandų“ sąvokas, Konstitucinis Teismas prieštaravimo nerado, nes pagal visuotinai pripažintas taisykles, taikomas maždaug vienodas laikotarpis – daugiausia iki 5 dienų ir jis atitinka skubumo reikalavimą. Kitas paminėtinas šių nuostatų tekstinių išraiškų skirtumas – Konstitucijoje vartojama „pagrįstumo“, o Konvencijoje- „teisėtumo“ sąvokos. Iš pirmo žvilgsnio jos gali pasirodyti skirtingos, nes teisėtas sulaikymas savaime yra pagrįstas, o pagrįstas ne visada gali būti teisėtas. Tačiau Konstitucinis Teismas dar kartą pabrėždamas, kad būtina šias nuostatas vertinti jų turinio o ne verbalinės išraiškos prasme pabrėžė, kad Konstitucijos straipsnio antroje dalies nuostata, jog „Niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas“, įtvirtina sulaikymo teisėtumą, todėl laikytina, kad šiame straipsnyje vartojama sąvoka „pagrįstumas“ turi platesnę reikšmę“, t.y. apima teisėtumą¹²¹.

Atlikta nuostatų analizė parodo, kad Konstitucijoje ir Konvencijoje iš esmės įtvirtinti tie patys teisės į laisvę apribojimo pagrindai. Tačiau svarbu palyginti Konstitucinio Teismo ir EŽTT požiūrį į prevencinių priemonių taikymą laisvės apribojimo kontekste.

Konstitucinis Teismas išskiria dvi nusikalstamumo mažinimo priemones: represines – skirtas bausti bei „atgrasyti“ nusikaltusius asmenis nuo naujų nusikaltimų ir prevencines – skirtas iš anksto užkirsti kelią nusikaltimams, kurių padarymo tikimybė būtų didesnė, jeigu tokių priemonių nebūtų imtasi¹²². Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje pabrėžia, kad prevencinės priemonės skirtos apsaugoti viešą interesą. Iš esmės, neleidžiant asmeniui nusikalsti apsaugomas visuomenės narių saugumas, jų interesai, taigi nusikaltimo prevencija ir viešo intereso apsauga glaudžiai susiję elementai. Konstitucinio Teismo nuomone, nusikalstamumo prevencija yra būtina, tačiau turi būti griežtai reglamentuota teisės aktų ir nevaržyti žmogaus teisių bei laisvių labiau, negu reikia. Prevencinės priemonės, kuriomis siekiama riboti ir mažinti nusikalstamumą, įskaitant organizuotą nusikalstamumą, turi būti nustatomos įstatymu, kuriame turi būti numatyti šių priemonių taikymo pagrindai ir tikslai; įstatymu taip pat turi būti įtvirtinta įvairių prevencinių poveikio priemonių skyrimo ir taikymo kontrolės sistema, apimanti teisminę kontrolę bei asmens teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 1 – 7.

pažeidimo¹²³. Taigi nustatomi ne tik prevencinių priemonių taikymo pagrindai bet ir įtvirtinama nuostata, kad asmuo turi turėti realią veiksmingą teisę kreiptis į teismą, jei prevencinių priemonių taikymo metu buvo pažeistos jo teisės.

Tikrindamas Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo nuostatų, leidžiančių kaip prevencinę priemonę taikyti nusikalstamos veikos imitavimo modelį, konstitucingumą, Konstitucinis Teismas rėmėsi Europos žmogaus teisių teismo praktika. EŽTT byloje *Raimondo prieš Italiją* pripažino, kad pareiškėjas, kuriam buvo paskirtos prevencinės priemonės (specialioji policijos priežiūra), neapribojo jo laisvės Konvencijos 5 straipsnio prasme, nes asmenims įtariamiems priklausymu mafijai yra teisėta taikyti prevencines priemones siekiant užkirsti kelią nusikaltimams demokratinėje visuomenėje. Pagal faktines bylos aplinkybes iš tiesų buvo matyti, kad P.Raimondo gali būti pagrįstai įtariamas priklausymu mafijai, todėl EŽTT atmetė pareiškėjo skundą dėl Konvencijos 5 straipsnio pažeidimo¹²⁴. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas remiasi dar viena EŽTT byla. *Labita prieš Italiją* pareiškėjas buvo suimtas įtariant jį priklausymu mafijos tipo susivienijimui. Šie įtarimai buvo pagrįsti keleto kitų įtariamųjų parodymais¹²⁵. EŽTT pažymėjo, kad įtariamiems priklausymu mafijai asmenims yra teisėta taikyti prevencines priemones, nes šių priemonių paskirtis – nusikaltimų prevencija bei įtarimo pagrįstumo kriterijumi – turi būti objektyvių faktų ir duomenų, kad asmuo galėjo padaryti teisės pažeidimą.

Konstitucinis Teismas tokia EŽTT pozicija grindžia savo nuomonę dėl Organizuoto nusikalstamumo prevencijai skirtų nuostatų teigdamas, kad prevencines priemones taikančios institucijos kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, reikšmingas aplinkybes, išsiaiškinti, ar būtina taikyti ribojančias asmens teises ir laisves priemones¹²⁶. Kiekvienu atveju skiriant įstatyme numatytą organizuoto nusikalstamumo prevencinę poveikio priemonę yra būtina patikrinti, ar yra įstatymų nustatyta tvarka gauta duomenų apie asmens ryšius su organizuotomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais, ar tokie duomenys liudija esant šio asmens sąsają su organizuotomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais būtent kaip su organizuotomis nusikalstamomis grupėmis,

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1 – 7.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1 – 7.

¹²⁵ *Labita v. Italy* App. No. 26772/95, 06 April 2000

¹²⁶ Ten pat

nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais, ar šie ryšiai leidžia pagrįstai manyti, jog šie asmenys gali daryti sunkius nusikaltimus.

Pažymėtina, kad remdamasis EŽTT išplėtota pozicija dėl prevencinių priemonių taikymo organizuoto nusikalstamumo prevencijai, Konstitucinis Teismas nutaria, kad Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo nuostatos, kuriose įtvirtinta prevencinių priemonių taikymo galimybė, neprieštarauja Konstitucijai. Taigi Konstitucinio Teismo ir EŽTT požiūris į prevencinio poveikio priemonių taikymą siekiant užkirsti kelią mafijai, sutampa.

Prevencinio poveikio priemonės pagal EŽTT gali būti pateisinamos tik šiais atvejais: įtariamojo ar įtariamąsios pabėgimo rizika; trukdymo teisingumui rizika; siekis užkirsti kelią nusikaltimui, siekis apsaugoti viešą tvarką¹²⁷. Tačiau šios priemonės gali būti taikomo tik esant realiam įtarimui, kad asmuo įvykdė nusikaltimą. turi būti akivaizdu, kad bet koks susirūpinimas dėl tolimesnių nusikaltimų yra tikėtinas ir kad priemonė atitinkamu atveju yra tinkama. Turi būti atsižvelgta į visas bylos aplinkybes ir ypač praeities istoriją ir asmenybę. Tas faktas, kad asmuo anksčiau buvo teistas už tą patį ar panašius nusikaltimus būtų reikšmingas¹²⁸. Tačiau asmens sulaikymas nepateisinamas tais atvejais, kai nusikaltimai nebuvo panašūs nei savo prigimtimi nei rimtumu. Kaip antai byloje *Clooth prieš Belgiją*, kurioje pareiškėjas buvo sulaikytas tuo pagrindu, kad žmogžudystės byloje anksčiau buvo teistas dėl pasikėsinimo vagyste ir pabėgimo¹²⁹. Anot EŽTT, būtų netinkama siekti pateisinti tęstinę teisę į laisvę apribojimą bijant, kad įvykęs nusikaltimas pasikartos ateityje. Taigi EŽTT nepateisina prevencinio sulaikymo viešu interesu, jei nėra realaus pagrindo teigti, kad asmuo nusikaltęs. Nėra pagrindo laikyti nelaisvėje asmenį vien dėl įtarimo. EŽTT taip pat pabrėžia, kad labai svarbu, kad nebūtų bandymo pasinaudoti viena iš šių priežasčių pateisinti tęstinę asmens teisę į laisvę apribojimą, nesant pagrįsto pritaikymo šių pagrindų konkrečiai situacijai. EŽTT labai griežtai pasisako prevencinio sulaikymo klausimu: suimamas tikslu pristatyti jį kompetentingam teismo pareigūnui įtariant jį padarius *konkretų* nusikaltimą. Šiame kontekste paminėtina EŽTT byla *Jėčius prieš Lietuvą*, kurioje buvo sprendžiamas prevencinio sulaikymo klausimas. Šioje byloje EŽTT atmetė LR Vyriausybės argumentus, kad prevencinis sulaikymas yra teisėtas pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktą, atsižvelgiant į buvusį LR Baudžiamojo proceso kodekso 50(1) straipsnį, kuriame buvo numatytas asmens suėmimas siekiant užkirsti kelią nusikalstamos grupės organizavimui ar asmenų terorizavimui. Nebuvo jokių įrodymų, kad pareiškėjas įvykdė konkretų nusikaltimą, nebuvo pagrįsto įtarimo, todėl prevencinis sulaikymas buvo nepateisinamas¹³⁰.

¹²⁷ *Kemmache v. France*, App. No. 12325/86;14992/89, 27 November 1991.

¹²⁸ *Assenov v. Bulgaria*, App. No. 24760/94, 28 October 1998

¹²⁹ *Clooth v. Belgium*, App. No. 12718/87 12 December 1991

¹³⁰ *Jėčius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 34578/97, 2000 liepos 31 d. Europos žmogaus teisių komisijos ir europos žmogaus teisių teismo sprendimai byloje prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. Vilnius: 2001, P. 161 - 186.

Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso kodekso norma, įtvirtinanti prevencinį sulaikymą tokiais neapibrėžtais pagrindais jau panaikinta.

Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad kiekvienu atveju būtina įsitikinti, kad, siekiant garantuoti visuomenės bei valstybės saugumą, užtikrinti viešąją tvarką, asmenų teises ir laisves, yra būtinos būtent pasirinktos prevencinės poveikio priemonės. Negalima skirti tokių organizuoto nusikalstamumo prevencinių poveikio priemonių, kurios būtų neproporcingos konstituciškai pagrįstam šių priemonių skyrimo tikslui¹³¹. Tai iš esmės atspindi EŽTT nuomonę.

Taigi matome, kad Konstitucinis Teismas ir EŽTT apibrėžia prevencinių poveikio priemonių sampratą per jų taikymo tikslingumą. Tiek Konstitucinio Teismo tiek EŽTT jurisprudencijoje pabrėžiama, kad prevencinės priemonės taikytinos viešam interesui apsaugoti, užkirsti kelią nusikaltimui. Reikšminga ir tai, kad abi institucijos panašiai vertina teisės į laisvę apribojimo galimybę, pritaikant prevencines priemones tik teisėtais prevencinių priemonių taikymo pagrindais. Prevencinio poveikio priemonių taikymas pagal Konstitucinį teismą ir EŽTT pateisintinas siekiant užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui ir esant pagrįstam įtarimui, kad konkretus asmuo įvykdė konkretų nusikaltimą. Apibendrinant, Konstitucinis Teismas ir EŽTT teisę į laisvę apibrėžia kaip fizinę laisvę, procesinę garantiją, kad jokiai asmeniui nebus suvaržoma ši teisė savavališku valstybės institucijų sprendimu. Teisė į laisvę nėra absoliuti, tačiau ją riboti galima tik įstatymų nustatyta tvarka ir pagrindais. Prevencinių priemonių taikymo klausimu EŽTT ir Konstitucinio Teismo pozicijos sutampa: jos gali būti taikomos asmenims pagrįstai įtariamiesiems priklausymu mafijai.

3.2. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinės teisės kreiptis į teismą aiškinimui

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą yra svarbiausia ir veiksmingiausia žmogaus teisių ir laisvių gynybos priemonė¹³². Jos dėka garantuojama visų kitų Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių gynyba. Atitinkamai Konvencijoje yra įtvirtinama teisė į nepriklausomą ir nešališką bei teisingą teismą, ir ši teisė laikoma esmine. Pažymėtina, kad Konvencijos 6 straipsnis, kuriame ši teisė įtvirtinama, su anksčiau analizuotu 5 straipsniu laikomi Konvencijos „pamatais“¹³³. Remiantis Konstitucinio Teismo ir EŽTT pastebėjimais dėl teisės kreiptis į teismą svarbos, toliau analizuojama teisės

¹³¹ Organizuoto nusikalstamumo užkardymo...

¹³² Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002. 1 d. P. 222 psl.

¹³³ Čilinskas K. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą // Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004. (sud. Jočienė ir Čilinskas) P.210

kreiptis į teismą aiškinimas Konstitucinio Teismo ir EŽTT doktrinoje, atkreipiant dėmesį į EŽTT sprendimų šiame kontekste įtaką Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimams. Visų pirma apibrėžiama teisės kreiptis į teismą samprata, vėliau, šios analizės pagrindu išskiriami glaudžiai su teise kreiptis į teismą susiję aspektai.

3.2.1. Teisės kreiptis į teismą samprata

Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje numatyta:

Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje numatyta:

Nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

Lyginant šias Konstitucijos ir Konvencijos normas pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas laikosi požiūrio, jog šių teisės aktų nuostatos negali būti lyginamos pasitelkiant vien pažodinio formulavimo analizę¹³⁴. Siekiant atskleisti šiose normose įtvirtintas garantijas svarbiausia yra išsiaiškinti jų turinį.

Pastebimas Konstitucijos 30 straipsnio lakoniškumas lyginant jį su atitinkamu Konvencijos straipsniu. Tačiau svarbu pažymėti, kad Konstitucijos 30 straipsnis apima daugiau teisės kreiptis į teismą aspektų, negu įtvirtinta pačioje normos formuluotėje. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą¹³⁵. Teisė kreiptis į teismą reiškia, jog Lietuvoje, kaip teisinėje valstybėje, kiekvienam turi būti užtikrinta galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų¹³⁶. Išplėsdamas teisės kreiptis į teismą turinį

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios 2004 Nr. 181-6708; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1 –7

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 "Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo" atitikties Lietuvos Respublikos

Konstitucinis Teismas teigia, kad asmeniui turi būti garantuojama teisė „turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą“¹³⁷. Kitaip sakant Konstitucinis Teismas pabrėžia teisės kreiptis į teismą ir teisės į nešališką ir nepriklausomą teismą glaudų ryšį. Autorės nuomone, tinkamas teismo procesas būtent reiškia teismų nešališkumo ir nepriklausomumo garantiją, nes priešingu atveju pati teisė kreiptis į teismą netektų prasmės.

Išsiaiškinus, kad Konstitucijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą suponuoja teisę į nešališką ir nepriklausomą teismą, galima pateikti EŽTT nuomonę, kad teisė į teismą neatskiriama nuo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą¹³⁸. Labai reikšminga tai, kad Konvencijos tekstinėje išraiškoje įtvirtinta teisė į „bylos nagrinėjimą“, yra tapatinama su teise kreiptis į teismą. Pažymėtina EŽTT nuomonė, kad „atsižvelgiant į šios teisės ypatingą vietą demokratinėje visuomenėje, jos siauras aiškinimas nebūtų suderinamas su Konvencijos tikslu ir objektu“¹³⁹. Tad suprantama, kodėl EŽTT išplečia šios teisės sampratą. Įdomu tai, kad Konstitucijos normoje tiesiogiai nekalbama apie nepriklausomą ir nešališką teismą, o Konvencijos normoje verbaliai neįtvirtinama teisė kreiptis į teismą. Nepaisant to, vėl reikia prisiminti daugkartinį Konstitucinio Teismo pastebėjimą, kad Konvencijos ir Konstitucijos normos aiškintinos prasmiškai, logiškai, ir kas ypatingai svarbu šiame kontekste – sistemiškai.

Sisteminis normų aiškinimas paminėtas neatsitiktinai. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, aiškinama kitų Konstitucijos nuostatų kontekste¹⁴⁰. Taigi, nors šioje normoje tiesiogiai nėra įtvirtintas Konvencijoje pabrėžiamas teismo nepriklausomumas, nešališkumas, su šiais principais tiesiogiai susijusios viešumo ir lygybės sąlygos įtvirtintos kituose Konstitucijos straipsniuose. Verta paminėti su mūsų tolesne analize tiesiogiai susijusius Konstitucijos 29, 31, 109 straipsnius, kurių nuostatos savo turiniu laikomos neatskiriama konstitucinės teisės kreiptis į teismą dalimi. Be to, pažymėtina, kad Konvencija, kuri yra Lietuvos teisinės sistemos dalis, galima sakyti, papildo ir praplečia minėtosios Konstitucijos normos turinį.

Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turimą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“// Valstybės žinios Nr. 24-1004

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios Nr. 36-1292

¹³⁸Golder v. United Kingdom. No. 4452/70, 21 February 1975. para 73.

¹³⁹Moreira de Azevedo v. Portugal. No. 11296/84, 23 October 1990. para 54, Perez v. Frane. No. 47287/99, 12 February 2004, para 64; De Cubber v. Belgium. No. 9186/80, 26 October 1984. para 30;

¹⁴⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios Nr. 36-1292

Remiantis anksčiau išdėstytais argumentais darytina išvada, kad Konstitucijos ir Konvencijos straipsniai nekonkuruodami atspindi tos pačios teisės kreiptis į teismą esmę. Tiek Konstitucinis Teismas tiek EŽTT sieja teisę kreiptis į teismą su nepriklausomu ir nešališku (teisingu) teismo procesu. Toliau tikslinga aptarti šios teisės ribojimo prielaidas Konstitucinio Teismo ir EŽTT požiūriu.

3.2.2. Teisės kreiptis į teismą ribojimo pagrindai

Teisės kreiptis į teismą kontekste Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad „pagal visuotinai pripažintą žmogaus teisių ir laisvių gynimo doktriną teises ir laisves galima suvaržyti tik įstatymu ir būtinai užtikrinant galimybę dėl pažeistos teisės kreiptis į teismą“¹⁴¹. Tokiu būdu teisei kreiptis į teismą suteikiamas absoliutumo pobūdis. Tikrindamas įstatymo, kuris taikė apribojimus buvusiems Valstybės saugumo komiteto (VSK) darbuotojams pasirinkti veiklos pobūdį, konstitucingumą, jis nustatė, kad minėtais apribojimais ribojamos kai kurios žmogaus teisės ir laisvės. Pagal ginčijamą įstatymą sudaroma prezidento skiriama komisija, kuri priima neskundžiamą teismui sprendimą dėl VSK kadrinių darbuotojų veiklos apribojimo netaikymo. Nenumatyta minėtų asmenų galimybė kreiptis į teismą, buvo vienas argumentų, kuriais rėmėsi Konstitucinis Teismas pripažindamas nuostatą prieštaraujančia Konstitucijai. Teismas pabrėžė, kad tokia pozicija, kai nepaliekama galimybių sprendimą ginčyti teisme, nesiderina su teisinės valstybės koncepcija ir konstitucine asmens teisių apsaugos doktrina. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas savo argumentacijoje remiasi EŽTT nuomone, kad priimančios pirminį sprendimą institucijos turi laikytis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų procesinių reikalavimų arba tokios institucijos sprendimai turi būti peržiūrimi teisminio organo, kuris jų laikosi. Šią savo nuostatą EŽTT suformulavo byloje *Albert ir Le Compte prieš Belgiją*¹⁴². Šioje konkrečioje byloje EŽTT nustatė Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą, nes pagal faktines bylos aplinkybes gydytojai Albertas ir Le Compte turėjo teisę į jų bylos nagrinėjimą teisme, tačiau Gydytojų ordino apeliacinė taryba nenagrino viešai šių ieškovų bylos ir nepaskelbė viešai savo nutarimo.

Tačiau reikia pastebėti, kad nors Konstitucinis Teismas pasirėmė šioje byloje EŽTT doktrina, jis laikosi kitokios nuomonės nei EŽTT teisės kreiptis į teismą absoliutumo atžvilgiu. Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, šios teisės

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 23 – 666.

¹⁴² *Albert and Le Compte v. Belgium* App. No. 7299/75;7496/76, 10 February 1983

negalima apriboti ar paneigti, negali būti nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas¹⁴³. Konstitucinis Teismas numato pareigą įstatymų leidėjui nustatyti teisinį reguliavimą, kurio pagrindu visus ginčus dėl asmens konstitucinių teisių ir laisvių būtų galima spręsti teisme. Konstitucinis Teismas sutinka, kad teisės aktais gali būti nustatyta ikiteisminė sprendimo tvarka, tačiau jokių būdu negalima nustatyti reguliavimo paneigiančio asmens teisės kreiptis į teismą¹⁴⁴. Pavyzdžiui, jei ginčijamo įstatymo straipsnyje nustatyta, kad ginčai dėl atitinkamo įstatymo taikymo sprendžiami įstatymų numatyta tvarka, tokiu įstatymu nepaneigiama asmens teisė įstatymų nustatyta tvarka ginčyti teisme bet kuri institucijos ar pareigūno sprendimą¹⁴⁵.

Tuo tarpu EŽTT ne kartą yra pažymėjęs, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti¹⁴⁶. Teismo nuomone, ši teisė yra pripažįstama Konvencijos, tačiau ji tiesiogiai 6 straipsnyje neapibrėžiama, dėl to yra galimybė nustatyti tam tikrus aiškiai suformuluotus apribojimus¹⁴⁷. EŽTT suteikia valstybėms teisę riboti, tačiau ribojimas turi atitikti teisėto tikslo ir proporcingumo tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo reikalavimus¹⁴⁸. Verta pažymėti, kad EŽTT šiuos apribojimus taikydamas teisei į teismą remiasi neatskiriamų apribojimų (*doctrine of inherent limitations*) doktrina, kuri taikoma toms teisėms, kurių apribojimai tiesiogiai neįtvirtinti Konvencijos tekste. Teismas byloje *Golder prieš United Kingdom*¹⁴⁹ pabrėžė, kad ši doktrina gali būti labiausiai pritaikoma teisės kreiptis į teismą atžvilgiu.

Neatskiriamų apribojimų doktrinos taikymą teisės kreiptis į teismą požiūriu EŽTT patvirtino savo praktikoje, nuroydamas, kad teisė į teismą gali būti apribota, kadangi tai leidžiama pagal pačios teisės prasmę¹⁵⁰. Tuo tarpu viename naujausių Konstitucinio Teismo praktikos pavyzdžių 2006 metų sausio 26 dienos nutarime, Konstitucinis Teismas konstatuoja teisės kreiptis į teismą

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“// Valstybės žinios 2004 Nr. 181-6708; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254

¹⁴⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo" patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-623

¹⁴⁵ Ten pat.

¹⁴⁶ *Golder v. United Kingdom*. No. 4452/70, 21 February 1975

¹⁴⁷ Ibid

¹⁴⁸ *Ashingdane v. the United Kingdom*, App. No. 8225/78, 28 May 1985, para. 57.

¹⁴⁹ *Golder v. United Kingdom*. No. 4452/70, 21 February 1975. para 45, para 38–39

¹⁵⁰ *Ashingdane v. United Kingdom*. No. 8225/78, 28 May 1985. para 49; 22, para 147; 23, para 53

apribojimą ir patvirtina Konstitucinio Teismo poziciją teisės kreiptis į teismą absoliutumo klausimu¹⁵¹. Nutarime tikrinamas Peticijų įstatymo 10 straipsnio 4 dalies konstitucingumas. Pagal įstatymo nuostatas Seimo, savivaldybės tarybos sprendimas atsisakyti tenkinti skundą dėl peticijų komisijos sprendimo nepripažinti kreipimosi peticija ar peticijos nepriimti nagrinėti yra galutinis ir neskundžiamas. Remiantis šia nuostata, skundų negalima apskusti teismui net ir tada, kai pareiškėjas abejoja, ar šie sprendimai priimti pagal įstatymą. Konstitucinio Teismo nuomone, taip suvaržomas asmens konstitucinės teisės kreiptis į teismą dėl jo pažeistų teisių ar laisvių gynimo. Kitaip sakant, nuostata, apribojanti asmens teisę kreiptis į teisminę instituciją, pripažįstama antikonstitucine.

Nors Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicija teisės kreiptis į teismą absoliutumo požiūriu skiriasi, bet tam tikrais aspektais požiūriai sutampa. Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicija sutampa kalbant apie realų teisės į kreiptis į teismą užtikrinimą. Konstitucinis Teismas yra pareiškęs, kad „Asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų. Įstatymų leidėjas privalo teisės aktuose aiškiai nustatyti, kaip ir į kokį teismą asmuo gali kreiptis, kad galėtų įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą dėl teisių ir laisvių pažeidimo“¹⁵². EŽTT savo ruožtu ne kartą yra pabrėžęs, kad galimybė kreiptis į teismines institucijas turi būti reali, o ne formali. Pavyzdžiui, byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje kaliniui buvo nesuteikta teisė susisiekti su savo advokatu ir pasitarti dėl ieškinio prieš kalėjimo pareigūną buvo įvertinta kaip Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas - teisė kreiptis į teismą turi ne tik egzistuoti, bet ir būti veiksminga¹⁵³.

Atlikta lyginamoji analizė leidžia teigti, kad Konstitucinis Teismas remiasi EŽTT praktika teisės kreiptis į teismą aiškinime, tik ne visa apimtimi. Autorės nuomone tai galima paaiškinti tuo, kad EŽTT atsargiai vertina teisės absoliutumą, nes jo sprendimai privalomi tarptautiniu mastu, kas suponuoja jo pareigą atsižvelgti į nacionalinių teisinių sistemų ypatumus, vengti per didelio kategoriškumo. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas tikrindamas teisės akto konstitucingumą neišvengiamai turi atsižvelgti į platų subjektų ratą, kuriuos palies jo sprendimas

¹⁵¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos peticijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 10 straipsnio 4 dalies ir 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 2006 Nr. 11-410

¹⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo" patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-623

¹⁵³ *Golder v. United Kingdom*. No. 4452/70, 21 February 1975

ir į tai, kad bet kokios išimtyms apribojant teisę kreiptis į teismą gali įnešti sumaišties į nacionalinę teisinę sistemą.

Apibendrinant, Konstitucinis teismo požiūris į teisę kreiptis į teismą skiriasi tuo, kad EŽTT numato galimus apribojimus kreiptis į teismą atsižvelgdamas į konkrečias bylos faktines aplinkybes bei nacionalinius teisinio reguliavimo ypatumus, tuo tarpu Konstitucinis Teismas laikosi pozicijos, kad ši teisė jokiais būdais ir atvejais negali būti ribojama.

3.2.3. Nepriklausomo ir nešališko teismo samprata

Kaip minėta anksčiau, teisė kreiptis į teismą glaudžiai susijusi su teise į nepriklausomą ir nešališką teismą, todėl svarbu išskirti ir apibrėžti šį Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtintos teisės elementą. Visų pirma svarbu pažymėti, kad teismo nepriklausomumas ir nešališkumas įtvirtintas Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, kurioje numatyta teisė, kad bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas, bei 109 straipsnio pavidalu: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“¹⁵⁴. Tačiau Konstitucijos nuostatas aiškinant sistemiškai, nepriklausomas ir nešališkas teismas yra, kaip minėta, neatsiejama kreipimosi į teismą garantijos dalis. Todėl galima teigti, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje vartojama „nepriklausomo ir nešališko teismo“ sąvoka „papildo“ Konstitucijos 30 straipsnio turinį ir teismo nepriklausomumas ir nešališkumas nagrinėtinas būtent šio straipsnio kontekste.

Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos teisės įgyvendinimą, apsaugoti žmogaus teises ir laisves, garantuoti teisės viršenybę. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra viena iš svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti „bešališką ginčo arbitrą“¹⁵⁵. Teisėjo ir teismo nepriklausomumas vykdant teisingumą reiškia nepriklausomumą nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, valstybės pareigūnų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų, atskirų piliečių ir, nuo dalyvaujančių byloje asmenų neteisėtos įtakos¹⁵⁶. Panašios nuomonės laikosi EŽTT, kuris dažniausiai nagrinėja nešališkumą ir nepriklausomumą kartu, nes šie reikalavimai yra glaudžiai susiję. Teismai paprastai bus laikomi nepriklausomais ir dėl jų nepriklausomumo

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Komerčių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995 Nr. 101-2264

¹⁵⁶ Ten pat

retai abejojama išskyrus tas situacijas, kai jiems pavedama svarstyti neteisminių institucijų sprendimus¹⁵⁷. Spręsdamas, ar tribunolas yra nepriklausomas EŽTT atsižvelgia į: jo narių paskyrimo taisyklės; tų narių pareigų atlikimo trukmę, garantijų, apsaugančių nuo išorinio spaudimo buvimą; klausimą, ar institucija atrodo nepriklausoma¹⁵⁸. Be to, tribunolas turi būti nepriklausomas tiek nuo valdžios institucijų, tiek nuo bylos šalių¹⁵⁹. Byloje *Sramek v. Austria* EŽTT nustatė, kad tribunolas, dėl kurio nepriklausomumo buvo abejojama (Regioninis Nekilnojamojo turto operacijų valdymo organas) neatitiko nepriklausomumo reikalavimų, nes vyriausybė buvo teismo proceso šalis, o vyriausybės atstovas buvo tribunolo patarėjas. Jei tribunolo nariai skiriami terminuotam laikui, tai suvokiama kaip nepriklausomumo garantija¹⁶⁰. Byloje *Le Compte prieš Belgiją* fiksuota šešių metų terminas Apeliacinės komisijos nariams buvo patvirtintas kaip nepriklausomumo prielaida¹⁶¹.

Konstitucinis Teismas 1999 metų nutarime ne tik cituoja Konvencijos 6 straipsnį, bet ir pateikia Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje suformuluotą teisėjų nepriklausomumo sampratą. Teisėjo nepriklausomumas apima visais atvejais veikti laisvai ir nepriklausomai nuo pašalinės įtakos. Tam tikrais atvejais reikalaujama teisėjui nusišalinti nuo bylos ar imtis kitokių priemonių, kad būtų visiškai įgyvendintas teismų nepriklausomumas ir bešališkumas¹⁶². Konstitucinio Teismo nuomone, asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga¹⁶³.

Pagal EŽTT, nešališkumas reiškia „išankstinės nuomonės neturėjimą“¹⁶⁴. Byloje *Piersack prieš Belgiją* EŽTT išskiria subjektyvųjį ir objektyvųjį nešališkumo kriterijus. Subjektyvusis susijęs su teisėjo asmeniniu požiūriu į aplinkybes. Pavyzdžiui, byloje *Lavents prieš Latviją* EŽTT kritikavo teisėją dėl bylos aplinkybių viešo komentavimo spaudoje dar nepriėmus galutinio sprendimo. Nešališkumo reikalavimas buvo pažeistas teisėjui pasisakant apie galimą nuteisimą ar dalinį išteisinimą, bet neužsimenant apie visiško išteisinimo

¹⁵⁷ Mole N., Harby C. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention Human Rights. // Human rights handbooks No 3. Council of Europe, 2006.

¹⁵⁸ *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, App. No. 7819/77;7878/77, 28 June 1984, para. 78.

¹⁵⁹ *Ringeisen v. Austria*, App. No. 2614/65, 16 July 1971, para. 95.

¹⁶⁰ *Sramek v. Austria*, App. No. 8790/79, 22 October 1984.

¹⁶¹ *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, App. No. 6878/75;7238/75 23 June 1981.

¹⁶² Lietuvos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. Nr.15-402

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 14 – 445.

¹⁶⁴ *Piersakas prieš Belgiją* // Berger. V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, V., Pradai, 1997, 207 psl.

galimybę¹⁶⁵. Objektvūsūs kriterijūs parodo, ar teisėjo garantijos yra pakankamos, kad nekiltų abejonių. Konstitucinis Teismas savo nutarime, tikrindamas Advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatų atitikimą Konstitucijai pabrėžia, kad minėto įstatymo apribojimais siekiama pašalinti prielaidas kilti abejonėms dėl teisėjo ir teismų nepriklausomumo ir jų nešališkumo. Savo poziciją jis paremia EŽTT byla *Langborger prieš Švediją*¹⁶⁶, kurioje EŽTT pabrėžė, jog būtina ir išoriškai apsaugoti nuomonę apie teismų objektyvų nešališkumą ir nepriklausomumą.

Pastebėtina, kad EŽTT pateikia nešališkumo prezumpciją. Tai reiškia, kad teisėjas nešališkas, kol neįrodyta priešingai. Pagal EŽTT vien tik tai, kad teisėjas kažkada priklausė prokuratūros nariams, dar nesuteikia pagrindo įtarti jį nešališkumu. Tačiau EŽTT kaip visada byloje atsižvelgia į konkrečias faktines aplinkybes – byloje *Piersack prieš Belgiją*¹⁶⁷ pareiškėją nuteisęs teismo pirmininkas dalyvavo kaip prokuroro pavaduotojas, o tai, kaip pažymi EŽTT, šiuo atveju sudaro nešališkumo tikimybę, o tokiu atveju jeigu teisėtai suabejojama teisėjo nešališkumu, jis turi nusišalinti. Konstitucinis Teismas pažymi, kad viena iš teisėjų nepriklausomumo ir bešališkumo garantijų yra BPK nuostata, kad teisėjas negali nagrinėti bylos bet kurioje proceso stadijoje, jei anksčiau toje pačioje byloje jis yra nukentėjęs, liudytojas, prokuroras, ekspertas ir tt¹⁶⁸. Konstitucinis Teismas minėtoje 1999 metų byloje remiasi EŽTT doktrina. Jis tiesiogiai pažymi, kad EŽTT panašiai traktuoja minėtuosius procesinius santykius. Byloje *De Cubber prieš Belgiją*¹⁶⁹, EŽTT „pakartoja“ Konstitucinio Teismo pateiktą nuostatą teisėjų nepriklausomumo kontekste, jog tas pats asmuo procese negali būti teisėju ir tardytoju.

Kitas EŽTT praktikos pavyzdys *Sigurdsson prieš Islandiją*¹⁷⁰. Vienos teisėjos, kuri sprendė ieškojo bylą prieš banką, turėjo finansinių ryšių su tuo banku. Šie susitarimai paskatino teismą padaryti išvadą, kad nors nebuvo jokių akivaizdžių pasiūlymų, ieškovo nusiskundimai apie objektyvaus nešališkumo trūkumą laikomi 6 straipsnio pažeidimu.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog teismas įpareigodamas pateikti naujus įrodymus ne prokurorą, o tiesiogiai tardytoją ar kvotos organą, peržengia savo įgaliojimus - imasi prokuroro, atsakingo už parengtinį bylos tyrimą, funkcijų. Tuo būdu pačiam teisėjui gali būti sunkiau vertinti bylos aplinkybes objektyviai, būti bešališku. Taigi toks teismo peržengimas savo įgaliojimų gali sudaryti prielaidas teismo nepriklausomumo ir nešališkumo pažeidimui¹⁷¹. Kitoje

¹⁶⁵ *Lavents v. Latvia*. App. No. 58442/00, 28 November 2002// Press Release – Chamber Judgements.

¹⁶⁶ *Langborger v Sweden*. App. No. 11179/84, 22 June 1989.

¹⁶⁷ *Piersack v. Belgium*. App. No. 8692/79, 1 October 1982

¹⁶⁸ Baudžiamojo proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 37–1341

¹⁶⁹ *De Cubber v. Belgium*. App.No. 9186/80, 26 October 1984.

¹⁷⁰ *Sigurdsson v. Iceland*, 39731/98 10 July 2003.

¹⁷¹ Lietuvos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios. Nr.15-402

Byloje *Procola prieš Liuksemburgą*¹⁷² tie patys teisėjai atliko tiek konsultacinį tiek teisėjų vaidmenį byloje ir dėl šios priežasties buvo suabejota jų nepriklausomumu. EŽTT akcentuoja, kad jei teisėjas, anksčiau tyręs kokią nors bylą, tą pačią bylą nagrinėja kaip teisėjas, proceso dalyviai turi pagrindą abejoti jo nešališkumu. EŽTT pabrėžia, kad užtenka „tikimybės“, kad gali būti nusižengta nešališkumui, kad jis būtų pripažintas abejotinas ir būtų konstatuotas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas.

EŽTT pakartoja, kad siekiant nustatyti, ar tribunolas gali būti laikomas „nepriklausomu“ tikslams nurodytiems Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, reikia atsižvelgti į garantijų nuo išorinio spaudimo buvimą ir klausimą, ar jis atrodo nepriklausomas. Yra du testai išsiaiškinti, ar tribunolas yra nešališkas: pirmasis susideda iš siekimo nustatyti asmeninį nusistatymą tam konkrečiau teisėjo duotuoju atveju, o antrasis išsiaiškinti, ar teisėjui suteikiamos garantijos pakankamos, kad neliktų jokios pagrįstos abejonės šiuo atžvilgiu. Duotuoju atveju tik sekantis testas yra aktualus. Šiuo atžvilgiu, tačiau net tikimybės svarbios. Ant kortos pastatytas teismų patikimumas, būtinas demokratinėje visuomenėje. Sprendžiant ar yra teisėta priežastis bijoti, kad teismui trūksta nepriklausomumo ar nešališkumo, kaltinamųjų požiūris svarbus bet ne lemiamas. Lemiamą yra tai, ar ši baimė gali būti objektyviai patvirtinta¹⁷³.

Apibendrinant darytina išvada, kad Konstitucinis Teismas remiasi EŽTT doktrina argumentuodamas savo nuomonę, jog kitose proceso stadijose dalyvavusio asmens toje pačioje byloje skyrimas teisėju prieštarauja teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principams.

3.3. EŽTT sprendimų įtaka konstitucinės teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę aiškinimui

3.3.1. Privataus gyvenimo samprata

LR Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinta žmogaus privataus gyvenimo apsauga:

Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas.

Konvencijos 8 str. 1 dalyje numatyta:

Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas

¹⁷² *Procola v. Luxembourg*, App.No. 14570/8928, September 1995.

¹⁷³ *Coeme and others v. Belgium*, App. No.32492/96;32547/96;32548/96, 22 June 2000.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad „Konstitucijos ir Konvencijos santykio aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis“¹⁷⁴. Kitaip sakant, šiuose dokumentuose įtvirtintos nuostatos negali būti aiškinamos remiantis tik jų verbaline formuluote. Konstitucinio Teismo nuomone, iš šiame straipsnyje įtvirtinto žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo kyla asmens teisė į privatumą¹⁷⁵. Reikia pastebėti, kad „neliečiamas“ ir „gerbiamas“ šiame kontekste yra tapatūs žodžiai, nes neliečiant kito asmens privatumo, jam atitinkamai rodoma pagarba. Taigi dėl šių terminų prieštaravimo abejonių neturėtų kilti. Konstitucijos 22 straipsnio tekste minimas tik privatus gyvenimas, tuo tarpu Konvencijos 8 straipsnio tekstinė išraiška atskleidžia, kad šiuo straipsniu ginami keturi skirtingi interesai: asmeninis gyvenimas, šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir korespondencijos slaptumas – kuriuos galima apibūdinti kaip teisę į privatumą¹⁷⁶. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Konvencija plačiau apibūdina teisę į privatumą, tačiau nevalia pamiršti, kad tų pačių teisių įtvirtinimo pobūdis Konvencijoje ir Konstitucijoje gali skirtis. Sistemškai analizuojant Konstitucijos tekstą matyti, kad Konvencijos 8 straipsnyje numatyta teisė į susirašinėjimo slaptumą įtvirtinta Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalyje, teisė į būsto neliečiamybę įtvirtinta Konstitucijos 24 straipsnyje, o Konstitucijos komentare nurodoma, kad privataus gyvenimo neliečiamybė apima žmogaus teisę laisvai tuoktis, kurti šeimą, nutraukti santuoką, užmegzti ir palaikyti neformalius ryšius¹⁷⁷. Taigi Konstitucija įtvirtina tų pačių interesų apsaugą, kurie nurodyti Konvencijos 8 straipsnyje, tačiau konkrečiame analizuojamame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinta teisė į privatumą yra siauresnės apimties. Kur kas svarbiau yra išsiaiškinti, koks šių Konstitucijos ir Konvencijos nuostatų saugomos teisės turinys.

Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad privatumas yra vertybė, į kurią žmogus turi Konstitucijoje įtvirtintą teisę¹⁷⁸. Teisę į privatumą sudaro asmeninio ir šeimos gyvenimo, garbės

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

¹⁷⁶ Žmogaus teisės į laisvės: Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos/ parengė Bernatonis J., Švedas G., Dapšys A. Vilnius: LR Seimo I-klė, 1995.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002. 1 d.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos

ir reputacijos neliečiamybė, asmens fizinė ir psichinė neliečiamybė, asmeninių faktų slaptumas, draudimas skelbti surinktą konfidencialią informaciją ir kt.¹⁷⁹ Šis sąrašas nėra baigtinis. Privatumo sampratai atskleisti Konstitucinis Teismas pasitelkia EŽTT praktiką. Tikrindamas ar atitinkami Operatyvinės veiklos įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso straipsniai neprieštarauja Konstitucijai jis remiasi byla *Niemietz prieš Vokietiją*¹⁸⁰. Šios bylos sprendime EŽTT nurodė, kad nėra nei galimybės nei būtinybės išsamiai apibrėžti „privataus gyvenimo“ sąvoką. Tačiau atkreipė dėmesį, kad per daug siaura šią sąvoką apriboti „intymiu būreliu“, kur kiekvienas gali elgtis kaip tinkamas ir visiškai atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Taigi Konstitucinis Teismas, nepateikdamas baigtinio privataus gyvenimą sudarančių elementų sąrašo pasiremia minėta EŽTT pozicija. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo pateikiama privataus gyvenimo samprata kito. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip apibrėžia privatų gyvenimą – „tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt. Taigi, lyginant su 1999 metų nutarimu Konstitucinis Teismas į nebaigtinį privataus gyvenimo sąrašą įtakoja EŽTT doktrinos įveda naujų elementų, keletą kurių tikslinga aptarti. Pirma, Konstitucinis Teismas į privataus gyvenimo sampratą įveda santykius su kitais asmenimis, kuriuos EŽTT akcentavo jau minėtoje byloje *Niemietz prieš Vokietiją*, teigdamas, kad privataus gyvenimo gerbimas reiškia individo teisę užmegzti ir plėtoti santykius su aplinkiniais¹⁸¹. Antra, Konstitucinis Teismas įveda sveikatos elementą. EŽTT yra pažymėjęs, kad priverstinis medicininis gydymas, nepaisant koks nežymus, yra laikoms 8 straipsnyje įtvirtintos teisės į privatų gyvenimą pažeidimu. Pavyzdžiui, kraujo ir šlapimo tyrimai kaliniams, tikrinant dėl narkotikų ar alkoholio¹⁸². EŽTT pažymi, kad tie santykiai, kurie nepatenka į 8 straipsnyje įtvirtintą teisę į šeimos gyvenimo neliečiamybę, patenka į privataus gyvenimo sampratą – tai santykiai tarp nesusituokusių asmenų, homoseksualų¹⁸³. Konstitucinis Teismas nėra pasisakęs šiuo klausimu, tačiau atsižvelgiant į tai,

Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

¹⁷⁹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo "Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2662. 2002 m. rugsėjo 19d. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

¹⁸⁰*Niemietz v. Germany*. App. No. 13710/88, 16 December 1992

¹⁸¹*Niemietz v. Germany*. App. No. 13710/88, 16 December 1992

¹⁸²*X v. Austria* App. No. 8278/78, 13 Dec. 1979 18 DR 154

¹⁸³*Kerkhoven v. the Netherlands*, App. No. 15817/89, 19 May 1992

kad privataus gyvenimo sąrašas nėra baigtinis, neatmestina ir šių subjektų neliečiamybė Konstitucijos 22 straipsnio kontekste.

Privataus gyvenimo sampratai apibrėžti nepakanka nurodyti to, kas ją apima. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad žmogaus teisė į privatumą nėra absoliuti¹⁸⁴. Teigiama, kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtu privatumo lūkesčiu, pabrėžiant, kad viešo pobūdžio veikas atliekantys asmenys (valstybės, savivaldybės pareigūnai) nepriskiriami privatumo apsaugos objektų ratui pagal Konstitucijos 22 ir Konvencijos 8 straipsnius¹⁸⁵. Panašios nuomonės laikosi EŽTT, pabrėždamas, kad viešas interesas gali nustelbti individo teisę į privatumą¹⁸⁶.

Be to, teisė į privataus gyvenimo neliečiamybę gali būti varžoma, jei asmuo daro nusikalstamas veikas, kelia grėsmę visuomenei, atskiriems individams. Nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi pagrindo tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas ir ginamas taip, kaip asmenų, kurie nėra teisės pažeidėjai. „Žmogaus privataus gyvenimo apsaugos ribos baigiasi tada, kai jis savo veiksmais nusikalstamai ar kitaip neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei“¹⁸⁷. Nagrinėjamos privataus gyvenimo sampratos kontekste svarbu pažymėti, kad Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad, „įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“. Vadinas, nusižengus įstatymui ir pamynus kitų žmonių teises ir laisves, tam tikra apimtimi suvaržomos teisės ir laisvės. Konstitucinis Teismas nutarime dėl Pataisos darbų kodekso 41 str. atitikimo Konstitucijai¹⁸⁸ remiasi EŽTT byloje *De Wilde, Ooms Versyp prieš Belgiją* išreikšta nuostata, kad laisvės atėmimo bausmė būtinai yra susijusi su Konvencijoje numatytų teisių ir laisvių suvaržymu¹⁸⁹. Tai reiškia, kad ir EŽTT požiūriu, pažeidusiam visuotinai priimtas elgesio taisyklės asmeniui apribojus fizinę laisvę atitinkamai apribojamos ir kitos teisės ir laisvės. Šio tyrimo kontekste – teisė į privatų gyvenimą.

¹⁸⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196.

¹⁸⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

¹⁸⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

¹⁸⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196.

¹⁸⁹*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*. App. No. 2832/66 ; 2835/66 ; 2899/66, 18 June 1971

Taigi aptarus Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo privataus gyvenimo sampratą, darytina išvada, kad privataus gyvenimo elementų sąrašas yra labai platus ir nėra baigtinis, o pati teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti. Ją riboja asmens užimama tarnybinė padėtis bei individo nusižengimai visuotinai priimtai teisėtai tvarkai. Tačiau net nusižengus viešai tvarkai riboti asmens teisės negalima bet kaip – tam yra tiek Konstitucijoje, tiek Konvencijoje nurodyti pagrindai, kurie bus nagrinėjami atitinkamai analizuojant kitas Konstitucijos 22 straipsnio Konvencijos 8 straipsnio dalis.

3.3.2. Susirašinėjimo neliečiamybė

Konstitucijos 22 straipsnio 2 dalyje numatyta:

Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami.

Atitinkamai Konvencijos 8 str. 1. dalyje numatyta:

Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo <...> susirašinėjimo slaptumas

Konstitucijos tekste išskiriami susižinojimo būdai yra asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kita. Tuo tarpu Konvencijos tekste įtvirtinta tik teisė į susirašinėjimo slaptumą. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog pažodinis teisės normų aiškinimas kaip vienintelis aiškinimo būdas yra nepriimtinas¹⁹⁰, atskleisime, kuo šios normos panašios ar skiriasi turinio prasme.

Konstitucijos komentare nurodoma, kad teisė į šią neliečiamybę – tai „valstybės garantuota galimybė laisvai keistis asmeninio pobūdžio informacija, nesibaiminant, kad ji taps žinoma tretiesiems asmenims“¹⁹¹. Terminas „susirašinėjimas“ reiškia informacijos pasikeitimą tarp asmenų ar tarp asmenų ir organizacijų. EŽTT yra išaiškinęs, kad nors susirašinėjimas reiškia paštu perduodamą medžiagą, ši sąvoka apima ir telefoninius pokalbius ir telegrafą¹⁹². Galima sakyti kad tokiu savo požiūriu EŽTT parodo, jog atsižvelgia į technologinius laimėjimus, reikalui esant plėš „susirašinėjimo“ sampratą atsižvelgiant į informacinių komunikacijos priemonių tobulėjimą. Taigi Tiek Konstitucijos tiek Konvencijos nuostatų turinys šia prasme sutampa.

Kaip minėta, esant tam tikriems įstatymo numatytiems pagrindams suvaržyti laisvę, gali būti apribojamos ir kitos teisės ir laisvės, taip pat ir susirašinėjimo slaptumas. Susirašinėjimo ir

¹⁹⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002

¹⁹² *Klass and others v. Germany*. App. No. 5029/71, 6 September 1978 para. 41.

telefoninių pokalbių neliečiamybės ribojimas asmenims, kurie nusižengė visuotinai priimtoms elgesio taisyklėms, viešam interesui yra būtent tie klausimai, kurie sudaro nutarimų, kuriuose Konstitucinis Teismas rėmėsi EŽTT doktrina aiškindamas Konstitucijos 22 straipsnį esmę.

Verta pažymėti, kad susirašinėjimo kontrolės ir telefoninių pokalbių pasiklausymo kontekste Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad naudoti šias priemones atskleidžiant nusikaltimus, nustatant kaltininkus yra „pateisinama ir būtina, nes kai kurių nusikaltimų įprastais tyrimo būdais, metodais dažnai būna neįmanoma atskleisti arba tai padaryti labai sunku“¹⁹³. Jis pasiremia EŽTT nuomone, kad slapti nusikaltimų, nusikaltėlių išaiškinimo metodai patys savaime neprieštarauja Konvencijos 8 straipsniui. Sprendime byloje *Klass ir kiti prieš Vokietiją* teigiama, slaptos priemonės panaudojimas nėra nesuderinamas su Konvencijos 8 straipsniu, nes kaip tik dėl neskubėjimo pranešti priemonė tampa veiksminga¹⁹⁴. Kitoje byloje, kurioje buvo naudojamas infiltruotas agentas nusikaltimui atskleisti, EŽTT pabrėžė, kad „šiuo konkrečiu atveju nei pasinaudojimas vien infiltruotu agentu, nei kartu su telefono klausymusi nepalietė asmeninio gyvenimo“¹⁹⁵.

Taigi Konstitucija ir Konvencija iš esmės nedraudžia telefoninių pokalbių pasiklausymo, korespondencijos tikrinimo. Kitaip sakant, Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicija šiuo klausimu sutampa.

Tačiau motyvuodamas savo sprendimą dėl LR Pataisos darbų kodekse įtvirtintos nuostatos, numatančios, kad nuteistųjų korespondencija turi būti cenzūruojama, bet nenustatančios cenzūravimo tvarkos, atitikimo Konstitucijai Konstitucinis Teismas nurodo, kad turi būti atitinkami pagrindai šiam cenzūravimui pateisinti. Taigi svarbu išsiaiškinti ir palyginti teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę pagrindus, kuriuos nurodo Konstitucinis Teismas ir EŽTT.

Remiantis tuo, kad Konstitucinis Teismas pabrėžia Konstitucijos 22 str. 3 ir 4 dalies nuostatų svarbą privataus gyvenimo neliečiamybės apsaugai „nes jomis asmens privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės institucijų, kitų asmenų neteisėto įsikišimo“, šios nuostatos analizuojamos bendrai.

3.3.3. Teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę ribojimo pagrindai

Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalyje numatyta:

¹⁹³Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

¹⁹⁴*Klass and others v. Germany*. App. No. 5029/71, 6 September 1978

¹⁹⁵*Ludi v. Switzerland*. App. No 12433/86, 15 June 1992

Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą.

4 dalis skelbia:

Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsಿನimosi į jo garbę ir orumą¹⁹⁶.

Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatyta:

Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 22 straipsnyje nenumatyta, kad žmogaus privatus gyvenimą gali būti apribotas valstybės saugumo, viešos tvarkos ir šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei ar kitų žmonių teisėms apsaugoti. Tačiau Konvencija yra Lietuvos teisinės sistemos dalis, o pati Lietuva neturi jokių priedaidų nustatyti griežtesnius teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę standartus nei joje. Taigi galima teigti, kad Konvencijos nuostatos papildo Konstitucijoje įtvirtintą privataus gyvenimo neliečiamybę. Konstitucinio Teismo požiūriu minėtosios 22 straipsnio konstitucinės nuostatos reiškia, kad įstatymų leidėjas turi pareigą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo tvarką nustatyti įstatymu ir kad įstatyme turi būti įtvirtinta, jog informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu¹⁹⁷. Konstitucinis Teismas nustatė, kad Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies nuostata „nuteistųjų korespondencija turi būti cenzūruojama“ ta apimtimi, kuria nebuvo įstatyme įtvirtinti jokie cenzūravimo pagrindai, prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsniui¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodeksas // Valstybės žinios, 1971, Nr. 20-142. // Neteko galios Lietuvos Respublikos 2002 m. spalio 29 d. įstatymu Nr. IX-1162 nuo 2003 m. gegužės 1 d. // Valstybės žinios 2002, Nr. 112-4970

Konstitucinis Teismas plačiau paaiškina šių nuostatų turinį teigdamas, kad pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų:

- tai daroma įstatymu;
- ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus;
- ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;
- yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo¹⁹⁹.

Taigi matome, kad nors šios nuostatos skiriasi savo tekstine išraiška, tačiau jų turinys sutampa. Apribojimo pagrindų aiškinimo sąsaja su EŽTT sprendimais atskleidžiama nagrinėjant kiekvieną jų atskirai:

Apribojimas „įstatymų numatyta tvarka“

Konstitucinis Teismas asmens teisės į telefoninių pokalbių privatumą kontekste yra pažymėjęs, kad formuluotė „įstatymų nustatyta tvarka“ reiškia tai, kad telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinys gali būti kontroliuojamas tik pagal įstatymą ir tik esant motyvuotam teismo sprendimui²⁰⁰. Nuostatos, kuriose nebuvo įtvirtinti šie konstituciniai pagrindai ir savo ruožtu atveriančios kelių valstybės institucijų savivaliavimui buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai²⁰¹. Kitaip sakant, teisės į privatą gyvenimą ribojimui turi būti teisėtas pagrindas.

Motyvuodamas savo pateikiamą „įstatymo“ sampratą Konstitucinis Teismas pasirėmė EŽTT byla *Silveris prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje EŽTT pažymėjo, jog sąvoka „numatytas įstatymo“ reiškia, kad įsikišimas turi remtis vidaus teise ir turi būti žinomas piliečiui²⁰². EŽTT nuomone, įstatymas turi būti prieinamas asmenims ir suformuluotas tiksliai, kad būtų galima numatyti pasekmes sukels atitinkamas veiksmas²⁰³. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad pagal

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

²⁰⁰ Ten pat

²⁰¹ Ten pat

²⁰² *Silveris ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* App. No. 5947/72;6205/73;7052/75, 25 March 1983// Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997. P. 437 – 441.

²⁰³ *Margarita and Roger Andersson v. Sweden* App. No. 12963/87, 25/02/1992 para. 75.

Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalį įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Laikoma, kad tie įstatymai, kuriuose draudžiamos tam tikros veikos ir nustatoma atsakomybė už jų padarymą, visuomenei yra žinomi ir prieinami, nes jie yra oficialiai skelbiami laikraštyje „Valstybės žinios“. Taigi laikoma, kad pažeisdamas teisės aktuose įtvirtintas elgesio taisyklės asmuo supranta, kad tai sukels atitinkamą teisėsaugos institucijų reakciją, ir, kad už įvykdytą nusikaltimą jam bus taikomos griežtos priemonės²⁰⁴.

Šią savo poziciją Konstitucinis Teismas iliustruoja EŽTT byla *Lüdi prieš Šveicariją*²⁰⁵, kurioje teigiama, kad Lüdi turėjo suvokti darąs nusikaltimą, už kurį baudžiamą pagal įstatymą, ir kad rizikuoja susidurti su policijos infiltruotu pareigūnu, kuriam buvo pavesta iš tikrųjų jį demaskuoti dėl narkotikų.²⁰⁶ Taigi Konstitucinio Teismo formuojamas požiūris į įstatymo „numatomumą“ sutampa su EŽTT požiūriu.

Konstitucinis Teismas kitame savo nutarime, tikrindamas nusikalstamą veiką imituojančio modelio teisinio reguliavimo konstitucingumą²⁰⁷ remiasi EŽTT byla *Malone prieš Jungtinę Karalystę*, buvo konstatuota, kad kišimasis į privatų asmens gyvenimą turi būti pagrįstas nacionalinės teisės nuostatomis. *Malone* byloje EŽTT pabrėžė, kad tik pats įstatymas, o ne įsigalėjusi administracinė praktika, privalo aiškiai nustatyti sekimo formas, jų mastą, kad individas būtų apsaugotas nuo savivalės. Būtina minimali teisinė apsauga, kurią suponuoja teisės viršenybė demokratinėje valstybėje²⁰⁸.

Konstitucinis Teismas pažymi, kad žmogaus teisių konstitucinės apsaugos principus labiau atitiktų toks teisinis reguliavimas, kai sprendimą dėl nusikalstamos veikos imitavimo modelio visais atvejais priimtų teismas²⁰⁹. Tokios pat nuomonės laikosi EŽTT *Malone* ir kitose bylose.

Taigi gali teigti, kad Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicija teisės į privatų gyvenimą ribojimo pagrindų įtvirtinimo įstatymuose bei teismo vaidmens sutampa.

Apribojimas „siekiant teisėto tikslo“

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

²⁰⁵ *Lüdi prieš Šveicariją*, App. No 12433/86, 15 June 1992// Berger V. // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

²⁰⁷ Ten pat

²⁰⁸ *Malone v. The United Kingdom*. App.No. 8691/79, 02 August 1984

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisių ir laisvių apribojimai neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia konkrečiu atveju teisėtiems tikslams pasiekti.²¹⁰ Anot Konstitucinio Teismo, teisės į susirašinėjimo neliečiamumą apribojimas turi būti toks, kad tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo teisėto tikslo būtų protingas santykis²¹¹. Kitaip sakant, teisė neturėtų būti apribojama labiau negu būtina bendrų interesų apsaugai demokratinėje valstybėje. EŽTT savo praktikoje taip pat yra įtvirtinęs nuostatą, kad apribojimas pagal 8 straipsnio 2 d. turi siekti teisėto tikslo²¹². Konstitucinis Teismas savo argumentacijoje remiasi EŽTT byla *Silver prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje teisėtas tikslas apibrėžiamas kaip „tvarkos palaikymas“, „nusikaltimų prevencija“, „moralinė apsauga“ arba „kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga“²¹³. Kitoje byloje EŽTT taip pat teigia, kad kišimasis pateisinamas pagal Konvencijos 8 straipsnį, kai tai būtina nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos apsaugai ir siekiant užkirsti kelią kriminaliniams nusikaltimams²¹⁴. Iš esmės šios EŽTT išskirtos „tikslo teisėtumo“ definicijos atitinka Konstitucinio Teismo teisėto tikslo sampratą, kaip ir teiginys toje pačioje minėtoje byloje, kad kišimasis turi „proporcingai derintis su teisėtu tikslu“²¹⁵.

Pasak Konstitucinio Teismo, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų specialiosioms tarnyboms kurstyti bei provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas jį nubausti²¹⁶. Šią poziciją Konstitucinis Teismas pagrindžia ir EŽTT praktika. Anot EŽTT, valstybės turi turėti galimybę slapta stebėti įvairius ardomuosius veiksmus, kurie vyksta jos teritorijoje, pasirinkdamos sekimo sistemos formas, bet negali laisvai

²¹⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254

²¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

²¹² *Peers v. Greece*. App. No. 28524/95, 19 April 2001; *Valašinas v. Lithuania*. App. No 44558/98, 24 July 2001, *Puzinas v. Lithuania*. App. No. 44800/98, 14 March 2002

²¹³ *Silver and others v. The United Kingdom* App. No. 5947/72, 25 March 1983// Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997. P. 437 – 441

²¹⁴ *Kopp v. Switzerland*. App. No 23224/94, 25 March 1998.

²¹⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

²¹⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 1 – 7.

savo pasirinkimu taikyti slapto sekimo priemonės. Valstybės turi garantuoti, kad jų įstatymai įtvirtintų garantijas, kurios padėtų išvengti piktnaudžiavimų slapta sekant asmenis²¹⁷. Taigi teisėtu tikslu – siekiu apsaugoti svarbiausias visuomenės vertybes – negali būti pateisinamas valstybės institucijų savivalė.

Kitoje EŽTT byloje, kuria remiasi Konstitucinis Teismas savo nutarime²¹⁸, buvo skundžiamas faktas, kad pareiškėjų internavimo prieglaudos namuose metu, buvo vykdoma jų susirašinėjimo kontrolė. EŽTT pasisakė, kad galima tikrinti net valkatavimo atvejais sulaikytų asmenų korespondenciją, jei tokiu būdu siekiama užkirsti kelią nusikaltimui, apsaugoti sveikatą ir moralę, apginti kitų teises ir laisves ir konstatavo, kad Belgijos pareigūnai nepažeidė 8 str. 2 d. nustatytų įsikišimo ribų, esančių valstybės nuožiūroje. Teismas neaptiko jokių požymių, leidusių teigti, kad dėl cenzūros būtų buvusi diskriminacija ar teisė iškreipta pareiškėjų nenaudai²¹⁹. Taigi matome, kad EŽTT pateisina teisės į privatumą apribojimą, jei siekiama atitinkamų teisėtų tikslų.

EŽTT neneigia, kad susirašinėjimo kontrolė turi teisinį pagrindą ir juo siekiama teisėto tikslo „užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams“. Tačiau jei nebuvo nurodyta jokių priežasčių, kurios pateisintų nuteistųjų susirašinėjimo su artimaisiais ir tarptautinėmis institucijomis kontrolę, konstatuojamas Konvencijos pažeidimas. Kitas pavyzdys, kuriuo remiasi Konstitucinis Teismas galėtų būti *Malone* byla, kurioje pabrėžiama, kad leidžiantis pasiklausyti pokalbių įstatymas, kuriuo remiantis policijai padedama vykdyti savo pareigas, gali būti būtinas „tvarkai palaikyti ir kriminalinių nusižengimų prevencijai“. Tačiau priimta sekimo sistema turi turėti pakankamai garantijų, kad ja nebūtų piktnaudžiaujama²²⁰.

Konstitucinis Teismas bei EŽTT daugeliu atveju pažymi, kad tam tikras apribojimas, nors ir įvykdytas teisėtais tikslais, nebuvo būtinas demokratinėje visuomenėje, todėl svarbu atskleisti dar vieną teisės į privatų gyvenimą ribojimo pagrindą.

Apribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta demokratinės teisinės valstybės samprata. Ji reiškia, kad valstybė ne tik siekia apsaugoti ir ginti asmenį ir visuomenę nuo nusikalstamų veikų, bet realiai šią apsaugą garantuoja²²¹. Remiantis Konstitucija,

²¹⁷ *Kopp v. Switzerland*. App. No. 23224/94, 25 March 1998

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

²¹⁹ *Wilde, Ooms, Versypas prieš Belgiją* // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija.. P.129

²²⁰ *Malone prieš Jungtinę Karalystę* // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. 1016.

²²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8

apibrėžti kokios veikos yra draudžiamos ir atsakomybę už jas nustatyti galima tik įstatymu, tad įstatymų leidėjas turi teisę ir pareigą uždrausti veikas, kuriomis daroma žala visuomenei, piliečiams ar yra pavojus, kad tokia žala bus sukelta²²².

Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta būtinumo demokratinėje valstybėje sąlyga nėra eksplicitiškai įtvirtinta Konstitucijos 22 str., tačiau Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad Konstitucijos normos turi būti aiškinamos sistemiškai – jos visos tarpusavyje susijusios. Tad 22 straipsnis glaudžiai susijęs su pirmu Konstitucijos straipsniu, kuriame nurodyta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika ir su Konstitucijos preambulėje įtvirtintu darnios pilietinės ir teisinės valstybės principu. Šiame kontekste pažymėtina, kad EŽTT savo jurisprudencijoje apibrėžė „būtinumo“ sąvoką. Byloje *Olsson prieš Švediją* EŽTT pažymėjo, kad „būtinumo“ terminas reiškia, kad kišimasis atitinka egzistuojantį socialinį poreikį ir yra proporcingas siekiamam tikslui

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pabrėžęs, kad „teisių ir laisvių ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė“²²³.

Šią savo nuostatą Konstitucinis Teismas įtvirtina remdamasis EŽTT sprendimais bylose Valašinas ir Puzinas. Pareiškėjai skundė susirašinėjimo su Konvencijos institucijomis kontrolę, atliekamą pagal tuo metu galiojusį Pataisos darbų kodekso 41 str. kuriame nustatyta, kad nuteistųjų korespondencija turi būti cenzūruojama. Valašino laišakai buvo atplėšiami ir jam buvo neleidžiama pasilikti jam adresuotų laiškų²²⁴. Puzino atveju buvo cenzūruojamas jo

straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 1 – 7.

²²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios 2006, Nr. 7-254

²²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196.; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.

²²⁴ *Valašinas v. Lithuania*. App. No. 44558/98, 24 July 2001

susirašinėjimas su žmona ir Konvencijos institucijomis. Šiose bylose nebuvo nurodytos priežastys, kurios galėtų pateisinti pareiškėjų susirašinėjimo su tarptautinėmis institucijomis bei artimaisiais kontrolę²²⁵. EŽTT abiejose bylose pakartojo savo nuostatą, kad susirašinėjimo cenzūravimas su tarptautinėmis institucijomis, konkrečiais lietuvių atvejais – su Konvencijos institucijomis negali būti pateisinamas Konvencijos 8 str. 2 d. nurodytais pagrindais. Toks apribojimas nėra būtinas demokratinėje visuomenėje. Šią savo poziciją EŽTT pakartojo dar vienoje Konstitucinio Teismo cituotoje byloje. Silver prieš Jungtinę Karalystę EŽTT nurodė, kad tam tikrais atvejais korespondencijos tikrinimas nebuvo „būtinas demokratinėi visuomenei“²²⁶. Šiuo atveju taip pat buvo turimas nuteistojo susirašinėjimas su tarptautinėmis institucijomis. Pažymėtina, kad EŽTT nėra pateikęs išsamaus „demokratinės visuomenės“ apibrėžimo. Byloje *Dudgeon v. United Kingdom*, kurioje jis pateikė du demokratinės visuomenės požymius: tolerancija ir plačios pažiūros bei pabrėžė Konvencija yra sukurti išaukštinti demokratinės visuomenės idealus²²⁷. Tačiau kaip matome ši samprata labai abstrakti. Tiksliau demokratinės visuomenės pagrindo EŽTT neaiškina, bet jį galima atskleisti aptariant pusiausvyrą tarp žmogaus teisių ir viešo intereso, kitaip sakant, taikant proporcingumo principą. (ką jau parodė faktinės Valašino ir Puzino bylų aplinkybės).

Proporcingumo principas reiškia, kad žmogaus teisės nėra absoliučios ir kad jos gali būti ribojamos viešo intereso. EŽTT yra ne kartą pažymėjęs, kad „Konvencijos yra būdinga paieška teisingos pusiausvyros tarp bendrų interesų visuomenės ir fundamentalių žmogaus teisių apsaugos reikalavimų“²²⁸. Viename naujausių savo nutarimų Konstitucinis Teismas teigia, kad: nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus reikia paisyti proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams²²⁹. Taigi iš esmės Konstitucinis Teismas teisinių apribojimų atžvilgiu – šiuo konkrečiu atveju teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę atžvilgiu - akcentuoja proporcingumo principo svarbą demokratinėje visuomenėje. Galima sakyti, kad tokie sampratų susiformuoti turėjo

²²⁵ *Puzinas v. Lithuania*. App. No. 44800/98, 14 March 2002, para 21

²²⁶ *Silver and others v. The United Kingdom* App. No. 5947/72, 25 March 1983, para 99.

²²⁷ *Soering v. The United Kingdom*, App. No. 14038/88, 7 July 1989, para. 87.

²²⁸ Ten pat

²²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254

įtakos ir EŽTT jurisprudencijoje nuolat pabrėžiamas proporcingų priemonių teisėtiems tikslams demokratinėje visuomenėje ribojimo pagrindas.

Taigi Konstitucinis Teismas ir EŽTT demokratinės visuomenės sampratą atskleidžia nevienodai. Konstitucinis Teismas plačiau pasisako, kas yra demokratinė visuomenėje, o savo ruožtu EŽTT daugiau skiria dėmesio „būtinumo“ sąvokos išaiškinimui.

Apibendrinant, privataus gyvenimo samprata apima ne tik fizinę ir psichinę asmens neliečiamybę, bet ir jo teisę užmegzti asmeninius santykius su aplinkiniais ir juos palaikyti. Tiek EŽTT tiek Konstitucinio Teismo požiūriu privataus gyvenimo elementų sąrašas nėra baigtinis. Pastebėtina, kad Konstitucinis Teismas praplečia pateikiamą privatumo sampratą naujais elementais remdamasis EŽTT sprendimais. EŽTT turėjo įtakos Konstitucinio Teismo pateikiamos privataus gyvenimo sampratos kitimui, įterpiančią į jos apimtį teisę plėtoti santykius su aplinkiniais, teisę į duomenų apie asmens sveikatos būklę neliečiamybę. Į privatumo pasaugos ratą nepatenka viešais asmenimis savo užimamų pareigų pagrindu tapę valstybės ir savivaldybės tarnautojai, bei asmenys nusižengę įstatymais įtvirtintoms visuotinai pripažintoms elgesio taisyklėms. Teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę ribojimas galimas tik įstatymo, teisėto tikslo, būtinumo demokratinėje visuomenėje pagrindais.

IŠVADOS

1. Konstitucinis Teismas yra vienintelė išskirtinius įgaliojimus tikrinti teisės aktų atitikimą Konstitucijai turinti institucija, kurios baigiamieji aktai privalomi valstybės valdžios institucijoms, organizacijoms, teismams, asmenims. Konstitucinis Teismas neturi teisės savo iniciatyva tikrinti teisės akto konstitucingumo, tačiau gali tirti tiesiogiai kreipimesi nenurodytus įstatymus, jei šie susiję su tikrinamu teisės aktu.
2. Europos žmogaus teisių teismas nenagrinėja nacionalinių teisės aktų atitikimo Konvencijai, šią diskreciją palikdamas Konstituciniam Teismui bei netikrina sprendimų priėmimo pagrįstumo – ši diskrecija paliekama apeliacinėms ir kasacinėms institucijoms. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų teisinės pasekmės susijusios su žalos atlyginimu ir restitucija – buvusios padėties prieš pažeidimą atstatymu. Valstybei suteikiama laisvė pasirinkti priemones, kuriomis ji kompensuos žalą ir panaikins pažeidimo sukeltas pasekmes.
3. Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas negali panaikinti nacionalinio teisės akto, kuris prieštarauja Konstitucijai ir atitinkamai neužtikrina Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių veiksmingumo, tačiau dėl šių institucijų sprendimų toks teisės aktas negali būti taikomas teisinėje sistemoje, todėl jis keistinas.
4. Europos žmogaus teisių teismas yra tiesiogiai Konvencijos įgaliotas aiškinti Konvencijos nuostatas, tuo tarpu Konstitucinio Teismo, kaip vienintelio oficialaus Konstitucijos aiškintojo įgaliojimai Konstitucijos tekste nėra nustatytas, tačiau kyla iš Konstitucijos jam suteiktų išskirtinio statuso bei pačios „gyvosios“ Konstitucijos, kurią sudaro ne vien tekstas, bet ir principai, sampratos.
5. Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas yra atitinkamai Konstitucijos ir Konvencijos stabilumo garantai. Nuolat kintant socialiniam, kultūriniam bei ekonominiam kontekstui lakoniškos Konstitucijos bei Konvencijos nuostatos turi išlikti suprantamos, aktualios ir efektyviai taikomos. Dinamiškai aiškindami Konstitucijos ir Konvencijos nuostatas, Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas išsaugo pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių dvasią tuo pačiu užtikrindami jų veiksmingumą nūdienos sąlygomis.
6. Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas yra ribojami savo ankstesnės doktrinos. Tiek Konstitucinis Teismas, tiek Europos žmogaus teisių teismas pabrėžia savo jurisprudencijos tęstinumą ir sistemingą bei pagrįstą jos kaitą. Konstitucinis Teismas

pripažįsta Europos žmogaus teisių teismo sprendimų precedentinę reikšmę ir jais remiasi aiškindamas Konstituciją

7. Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas apibrėžia teisę į laisvę kaip fizinės laisvės garantiją, kuri apsaugo asmenis nuo neteisėtų valstybės valdžios institucijų veiksmų. Konstitucinis Teismas, remdamasis Europos žmogaus teisių teismo suformuota teisės į laisvę doktrina, aiškina šios teisės apribojimo galimybes prevencinio poveikio priemonių taikymo kontekste. Teisės į laisvę apribojimas pateisinamas viešu interesu siekiant užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui, tačiau negali būti pateisinamas nepagrįstais įtarimais dėl konkretaus nusikaltimo. Apribojant teisę į laisvę pabrėžiama valstybės valdžios institucijų pareiga remtis įstatymuose numatytais pagrindais ir skirti ypatingą dėmesį kiekvieno atvejo faktinėms aplinkybėms.
8. Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo plėtojamo teisės kreiptis į teismą turinio skirtumą apibūdina požiūris į šios teisės absoliutumą. Konstitucinis Teismas teisę kreiptis į teismą laiko absoliučia, o Europos žmogaus teisių teismas numato šios teisės ribojimą laikantis proporcingumo tarp priemonių ir siekiamo teisėto tikslo principo. Konstitucinis Teismas formuoja savo doktriną teismų ir teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo klausimu atsižvelgdamas į Europos žmogaus teisių teismo nuostatą, kad asmuo kitose proceso stadijose buvęs gynėju, prokuroru, bylos šalimi, negali nagrinėti tos pačios bylos iš esmės kaip teisėjas. Net nedidelė tikimybė, kad teisės gali būti nešališkas Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo nuomone yra pagrindas teisėjui nusišalinti nuo bylos, nes demokratinėje visuomenėje neturi kilti net mažiausia abejonė dėl teismų nepriklausomumo ir nešališkumo.
9. Konstitucinis Teismas remdamasis Europos žmogaus teisių teismo pateikiamos privataus gyvenimo sampratos įvairove papildo savo formuojamą privataus gyvenimo sampratą vis naujais elementais. Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje teisė į privataus gyvenimo neliečiamybę ribojama dėl asmens užimamo viešo tarnybinio statuso bei asmens nusižengimų teisinei tvarkai. Telefoninių pokalbių pasiklausymas, susirašinėjimo cenzūra galima tik įstatymų nustatyta tvarka ir siekiant teisėtų tikslų demokratinėje visuomenėje, proporcingai derinant tikslus su priemonėmis.
10. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka konstitucinei justicijai atsiskleidžia per Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių turinio aiškinimą remiantis Europos žmogaus teisių teismo sprendimuose pateikiamų atitinkamų Konvencijos nuostatų turinio aiškinimu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija// Valstybės žinios. 2000 Nr.: 96 – 3016.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 6 – 120
4. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios, 2002 Nr. 56 – 2228.
5. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės//Valstybės žinios, 2002 Nr.: 13 – 480
6. Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodeksas// Valstybės žinios, 1971, Nr. 20-142.//Neteko galios Lietuvos Respublikos 2002 m. spalio 29 d. įstatymu Nr. IX-1162 nuo 2003 m. gegužės 1 d.// Valstybės žinios 2002, Nr. 112-4970
7. Baudžiamojo proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 37–1341

Konstitucinio Teismo praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios, 1995 Nr. 101-2264
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios, 1998. Nr. 109-3004
4. Lietuvos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4

- dalis, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios. Nr.15-402
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 23 – 666.
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo "Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2662
 7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas„Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 14 – 445.
 9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios, 2001, Nr. 102-3636
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4

- punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93 – 4000.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 "Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)// Valstybės žinios Nr. 24-1004
 12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 29 – 1196.
 13. Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88(1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 9 straipsnio 1 daliai// Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361;
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 29 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. Redakcija) ir 2 str. 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. Redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 2004, Nr. 85 – 3094.
 15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai,

- atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“// Valstybės žinios 2004 Nr. 181-6708
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 1 – 7.
 17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 "Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo" patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos“// Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-623
 18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos Žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“// Valstybės žinios. 2006, Nr. 30-1050
 19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m.

- rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos peticijų įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 10 straipsnio 4 dalies ir 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 2006 Nr. 11-410
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 2006 Nr. 36-1292

Europos žmogaus teisių teismo praktika

8. *Albert and Le Compte v. Belgium* App. No. 7299/75;7496/76, 10 February 1983
9. *Andersson v. Sweden* App. No. 20022/92, 27 August 1997
10. *Ankerl v. Switzerland* App. No. 17748/91 23 October 1996,
11. *Assenov v. Bulgaria*. App. No. 24760/94, 28 October 1998
12. *Ashingdane v. the United Kingdom*, App. No. 8225/78, 28 May 1985,
13. *De Becker v Belgium*. App. No. 214/5, 27 March 1962
14. *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*. App. No. 2832/66 ; 2835/66 ; 2899/66, 18 June 1971
15. *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, App. No. 7511/76;7743/76, 25 February 1982
16. *Campbell and Fell v. the United Kingdom*, App. No. 7819/77;7878/77, 28 June 1984
17. *Clooth v. Belgium*, App. No. 12718/87 12 December 1991
18. *Coeme and others v. Belgium*, App. No.32492/96;32547/96;32548/96, 22 June 2000.
19. *De Cubber v. Belgium*. App.No. 9186/80, 26 October 1984 para 50.
20. *Dudgeon v. United Kingdom*. App. No.7525/76, 22 October 1981

21. *Golder v. United Kingdom*. No. 4452/70, 21 February 1975.
22. *Ireland v. United Kingdom*. App. No. 5310/71 , 18 January 1978
23. *Jasiūnienė v Lithuania*. App no 41510/98, 6 March 2003
24. *Jėčius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 34578/97, 2000 liepos 31 d. Europos žmogaus teisių komisijos ir europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. Vilnius: 2001, P. 161 -186.
25. *Kemmache v. France*, App. No. 12325/86;14992/89, 27 November 1991.
26. *Kerkhoven v. the Netherlands*, App. No. 15817/89, 19 May 1992
27. *Klass and others v. Germany* App. No. 5029/71, 6 September 1978
28. *Kopp v. Switzerland*. App. No 23224/94, 25 March 1998
29. *Kurt v. Turkey*. App. No. 37038/97, 29 November 2005
30. *Labita v. Italy* App. No. 26772/95, 06 April 2000
31. *Langborger v Sweden*. App. No. 11179/84, 22 June 1989.
32. *Lavents v. Latvia*. App. No. 58442/00, 28 November 2002// Press Release – Chamber Judgements
33. *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, App. No. 6878/75;7238/75 23 June 1981.
34. *Malone v. The United Kingdom*. App.No. 8691/79, 02 August 1984
35. *Mentes v. Turkey*. App. No. 23186/94, 24 July 1998
36. *Moreira de Azevedo v. Portugal*. No. 11296/84, 23 October 1990
37. *Neumeister v. Austria*. App. No. 1936/63, 7 May 1974
38. *Niemietz v. Germany*. App. No. 13710/88, 16 December 1992
39. *Norris v. Ireland*. App. No. 10581/83, 26 October 1988
40. *Peers v. Greece*. App. No. 28524/95, 19 April 2001
41. *Perez v. France*. No. 47287/99, 12 February 2004
42. *Piersack v. Belgium*. App. No. 8692/79, 1 October 1982.
43. *Procola v. Luxembourg*, App.No. 14570/8928, September 1995
44. *Puzinas v. Lithuania*. App. No. 44800/98, 14 March 2002,
45. *Raimondo v. Italia*. App. No. 12954/87, 22 February 1994
46. *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą* (pareiškimų Nr. 70665/01 ir 74345/01) www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=2548b885-65df-4ab4-a8a9-94fb882bd33a Prisijungimo laikas: 2007. 06. 08
47. *Ringelsen v. Austria*, App. No. 2614/65, 16 July 1971
48. *Sigurdsson v. Iceland*, 39731/98 10 July 2003.
49. *Silver and others v. The United Kingdom* App. No. 5947/72, 25 March 1983.

50. *Sramek v. Austria*, App. No. 8790/79, 22 October 1984.
51. *Stašaitis v Lithuania*. App. No. 47679/99, 21 March 2002
52. *Soering v. The United Kingdom*, App. No. 14038/88, 7 July 1989
53. *Tyrer v. United Kingdom*. App. No. 5856/72, 25 April 1978
54. *Valašinas v. Lithuania*. App. No. 44558/98, 24 July 2001
55. *Valenzuela Contreras v. Spain* App. No. 27671/95, 30 July 1998.
56. *Winterwerp v. The Netherlands*. App No. 6301/73, 24 October 1979
57. *X v. Austria* App. No. 8278/78, 13 Dec. 1979
58. *Z v Finland*. App. No. 22009/93, 25 February 1997.

Specialioji literatūra

1. Bernhardt R. Thoughts on interpretation of human rights treaties// Francis G. Jacobs and Robin C. A. White, *The European Convention on Human rights*. Oxford university press, 2 leidimas 1996. P. 70-71
2. Blackburn R. The institution and processes of Convention. // *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000*. UK: Oxford University Press, 2001. P.25 -28
3. Jakobs Francis G., White Robin C.A. *The European Convention on Human rights*. Oxford, 1996, P. 354.
4. Čilinskas K. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą // *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004. (sud.Jočienė ir Čilinskas) P.210
5. *De Wilde, Ooms, Versypas prieš Belgiją* // Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 1997 P.129
6. Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jų įtvirtinimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai // *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 51 (43).
7. Jarašiūnas E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius, 2003
8. Jočienė D. *Europos žmogaus teisių teismo naujos reformos metmenys*// Jočienė D. Čilinskas K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004. P.199.
9. Jočienė D. *Europos žmogaus teisių Konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2000

10. Kūris E. „Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma“//Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43)
1. Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją //Teisė. 2004. T. 50.P. 78-93
2. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius, 2002
3. Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia. 1996. Nr. 3.P. 4-5; 12-13.
4. Lietuvos Respublikos konstitucijos komentaras (red. Jovaiša K.). Vilnius: Teisės institutas K. Jovaišo PĮ 2000-2002. 1 d. P. 134,136,137,222
5. *Ludi prieš Šveicariją*, // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997
6. Macovei M. The right to liberty and security of the person A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights// Human rights handbooks, No. 5,Council of Europe, 2002. P. 6-9
7. *Malone prieš Jungtinę Karalystę* // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai, Vilnius : 1997, P. 101
8. Mole N., Harby C. The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention Human Rights. // Human rights handbooks No 3. Council of Europe, 2006.
9. *Piersakas prieš Belgiją*// Berger. V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, Pradai, Vilnius: 1997, 207 psl.
10. Polakiewitz J. The Execution of Judgements of the European Court of Human Rights // Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and Its Member States, 1950-2000. (ed. Blackburn R. Polakiewitz J.) UK: Oxford University Press, 2001 P. 55 -73
11. Ragauskas P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje // Teisės problemos. Vilnius, 2004, Nr. 1 (43) P.3,7,11
12. Sakalas A. Įžanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“// Jurisprudencija. 2002. T. 30(22); 5-7.
13. *Silveris ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* // Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pradai Vilnius: 1997. P. 437 – 441.
14. Sinkevičius V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. // Jurisprudencija, 2005, Nr.67 (59)

15. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002. T. 30 (22).P. 132-147
16. Šimašius R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas // Teisės problemos. 2004 Nr. 2 (44) P.10
17. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: 1998 P. 269
59. Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001 P. 126, 135
60. Žilys „Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje. // Jurisprudencija, 2000 T.17 (9) P. 72 – 78.
61. Žmogaus teisės i laisvės: Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos/ parengė Bernatonis J., Švedas G., Dapšys A. Vilnius: LR Seimo I-kla,1995.
62. Jarašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė justicija www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc Prisijungimo laikas: 2007 09 10
11. Katuoka S. Policija ir Europos žmogaus teisių teismas http://www.etib.lt/site_files/Policija%20ir%20%C5%BEmogaus%20teises/4teismas.doc. Prisijungimo laikas: 2007.11.01
18. Prapiestis J. Kai kurie Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 – 2004 metų jurisprudencijos akcentai. <http://www.lrkt/PKonferencijose/16.pdf> Prisijungimo laikas: 2007 10 01
19. Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis// <http://www.lrkt/Pkonferencijose/02.pdf>. Prisijungimo laikas: 2007 10 12.
63. Wildhaber L. The place of European Court of Human rights in the European Constitutional landscape. Strasbourg, 2002. <http://64.233.183.104/search?q=cache:JNIuPwIEIwAJ:www.confcoconsteu.org/reports/Report%2520ECHR-EN.pdf+Wildhaber+The+place+of+European+Court+of+Human+rights+in+the+European+Constitutional+landscape.&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> Prisijungimo laikas: 2007 11 30

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija
Konstitucinis Teismas, Europos žmogaus teisių teismas

Europos žmogaus teisių teismo sprendimų įtaka Lietuvos konstitucinei justicijai

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija yra svarbus teisės aiškinimo ir taikymo šaltinis. Europos žmogaus teisių teismas priimdamas sprendimus dėl Konvencijos nuostatų pažeidimo plėtoja unikalų Konvencijos aiškinimą. Tad reikšminga žmogaus teisių ir laisvių apsaugos veiksmingumo prasme atskleisti, kaip Konstitucinio Teismo pateikiamą oficialų Konstitucijos aiškinimą įtakoja Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. Šio darbo tikslas: atskleisti Europos žmogaus teisių teismo Konvencijos aiškinimo įtaką Lietuvos Konstitucinio Teismo Konstitucijos aiškinimui, išskiriant Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo formuojamos doktrinos ypatumus. Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje apibūdinama Konstitucinio Teismo jurisdikcija, aptariant jo statusą, jurisdikcijos ribas, baigiamųjų aktų teisinės pasekmės bei nutarimų kaip teisės aiškinimo aktų vaidmenį. Antroje dalyje apibūdinama Europos žmogaus teisių teismo jurisdikcija, aptariant analogiškus aspektus. Trečioje dalyje lyginamos konstitucinės teisės į laisvę, teisės kreiptis į teismą ir teisės į privataus gyvenimo neliečiamybę aiškinimo ypatumai su Europos žmogaus teisės teismo pateikiamų šių teisių samprata. Lyginant Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją paaiškėjo, kad Konstitucinis Teismas ir Europos žmogaus teisių teismas aiškina Konvencijos ir Konstitucijos nuostatas dinamiškai, atsižvelgdamas į socialinius, kultūrinius, ekonominių sąlygų kitimą. Konstitucinio Teismo Konstitucijos nuostatų aiškinimas tam tikrais aspektais sutampa, taip tikrais aspektais skiriasi. Požiūriai sutampa teisės į laisvę ribojimo prevencinių priemonių taikymu įtariamiesiems priklausymu mafijai asmenimis. Išskiriami tokie patys privataus gyvenimo neliečiamybės ribojimo pagrindai. Skiriasi požiūris į teisės kreiptis į teismą absoliutumą. Konstitucinis Teismas ją traktuoja kaip absoliučią, o Europos žmogaus teisių teismas numato ribojimo pagrindus.

SUMMARY

Keywords: Constitution, Convention on the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms, Constitutional Court, European Court of Human rights

THE IMPACT OF THE JUDGEMENTS OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS ON LITHUANIAN CONSTITUTIONAL JUSTICE

The Constitutional Court of the Republic of Lithuania has regularly emphasized the importance of the jurisprudence of European Court of Human rights as the source of interpretation and application of law. European Court of Human rights while passing judgements concerning violations of rights and freedoms implemented in Convention, creates a unique interpretation of rights and freedoms. Constitutional Court itself is the only official interpreter of Constitution. According to the growing need for harmonizing national and international law systems, it is crucial in the scope of effective protection of human rights to reveal, how the official interpretation of Constitution constantly developed by the Constitutional court is affected by the judgements of European Court of human rights. This study consists of three major parts. The first part concentrates on the jurisdiction of Constitutional Court of the Republic of Lithuania, discussing its status, the limits of the jurisdiction, the legal outcomes of final judgements and the role of the rulings as the acts of law interpretation. The second part concentrates on the jurisdiction of European Court of Human rights, discussing the same points. The third part consists of analysis of constitutional right to freedom, right to access the court and right to respect for private life comparing to the peculiarities of interpretation of these rights by European Court of human rights. The results of comparative analysis revealed, that Constitutional Court and European Court of Human rights interpret the provisions of Constitution and Convention in a dynamic way, with respect to change of social, cultural, economical circumstances. The Constitutional Court and European Court of Human rights hold the same notion about the interference to right for freedom in order to prevent crime concerning individuals suspected as being involved with mafia. There is set the same basis for interference to right for respect to private life. However, there are differences in interpretation, such as regarding absolute right for access to court. Constitutional Court emphasizes the absolute nature of this right, while European Court of Human rights reiterates that this right is not absolute and can be interfered within certain scope.